

125
2

अथ

“याज्ञवल्क्यस्मृतिः” ।

~~Yagnat~~

Yadnya Valkya Smriti

125
2

x

962

याशवन्मसुमृतिः

या. स्म. बाहस्कसमंत्रकः १३ गर्भाष्टमेष्टमेवावेब्राह्मणास्योपनायनं राज्ञामेकादशे सैकैविशामेके यथाकुलं १४ उपनीय
१ गुरुः शिष्यं महाव्याहृतिपूर्वकं वेदमध्यापयेदेनं शौचाचारांश्च शिक्षयेत् १५ दिवासंध्यासुकर्णस्थ। ब्रह्मसूत्रउद्ग.
मुखः कुर्यान्मूत्रपुरीषे च रात्रौ चेदक्षिणामुखः १६ गृहीतशिश्नभ्रोत्थाय मद्गिरभ्युद्धतेर्जलेः गंधलेपक्षयकरं शौ
चं कुर्यादतंदितः १७ अंतर्जानु। शुचौ देशे उपविष्ट उदञ्जुरवः प्राग्वा ब्राह्मेण तीर्थे न द्विजो नित्यमुपस्पृशेत् १८ क
निष्ठादेशिन्यंगुष्ठमूला न्यग्रं करस्य च प्रजापतिपितृ ब्रह्मदेवतीर्थान्यनुकृमात् १९ त्रिः प्राश्यापो द्विरुन्मज्ज्यखा
न्याद्भिः समुपस्पृशेत् अद्भिस्तु प्रकृतिस्त्राभिर्हृनाभिः फेनबुद्बुदैः २० हृत्कंठतालुगाभिस्तु यथा संख्यं द्विजातयः
शुक्ले रत्नस्त्री च भूद्भ्रसकृत्स्पृष्टाभिरंततः २१ स्नानमबैव ते मंत्रैर्मर्जने प्राणसंयमः सूर्यस्याचाप्युपस्थानं
गायत्र्याः प्रत्यहं जपः २२ गायत्री शिरसा सार्धं जपेद्वाहृतिपूर्वकां प्रतिप्रणवसंयुक्तां त्रिरयं प्राणसंयमः २३
प्राणानायाम्मसं प्रोक्ष्य त्वेनाबैव ते न तु अपं नासीति सावित्री प्रत्यगातारको दयात् २४ संध्या प्राक् प्रातरे वं
हिति षेदा सूर्यदर्शनात् अग्निकार्यंततः कुर्यात्संध्ययोरुत्तरायणं २५ ततो भिवाहयेद्दधानसावहमिति ब्रुवन्

ॐ नमो विष्णु हारीतपाक्षवल्क्योशनांगिराः ॥ यमापस्तंबसंवर्तिकात्यायनबृहस्पती ४ पराशरव्यासशंखलिता
दक्षगोतमौ ॥ शातातपेवसिष्ठश्च धर्मशास्त्रप्रयोजकाः ५

(इति धर्ममूलप्रकरणं ६)

श्रीगणेशाय नमः योगीश्वरं पाक्षवल्क्यं संपूज्य मुनयो ब्रुवन् ॥ वर्णाश्रमेतराणां नो ब्रूहि धर्मान् शेषतः १ मिथिलासुतः सयो
गीदुःक्षणं ध्यात्वा ब्रवीन्मुनीन् यस्मिन् देशे भगः कृष्णस्ते स्मिन् धर्मान्निबोधत २ पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्रांगमिश्रि
ताः वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दश ३ वैकौरो धर्मशास्त्राणां मनुर्विष्णुर्यमोगिराः वासिष्ठदक्षसंवर्तशातान
पपराशराः ४ ॐ यैस्तंबोशनो व्यासाः कात्यायनबृहस्पती गोतमैः शंखलिखितो हारीतोत्रिरहंतथौ ५ देशे कार्केतु
पायेनद्रव्यं ब्रह्म समन्वितं पात्रे प्रदीयते यत्तत्सकलं धर्मलक्षणं ६ श्रुतिः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः
सम्यक् संकल्पजः कामो धर्ममूलमिदं स्मृतं ७ इत्याचारदमाहिंसादानस्वाध्यायकर्मणा अयंतु परमोधर्मो यद्योगे
नात्मदर्शनं ८ चत्वारो वेदधर्मज्ञाः पर्वत्रैविद्यमेव वा सा ब्रूते ये सधर्मः स्यादेको वा ध्यात्मविन्नमः ९ यूपोद्घातप्रकर
णं ब्रह्मसत्रियविदुर्ब्रूद्रावर्णास्त्वाद्यास्त्रयो द्विजाः निषेकाद्याः शमशानां तास्तेषां वै मंत्रतः क्रियाः १० गर्भाधानमृ
तौ पुंसः सवनं स्पंदनौ तुरा षष्ठेष्टमे वा सीमंतो मास्येते जातकर्मच ११ अहन्येकादशे नाम चतुर्थे मासि निष्क्रमः
षष्ठे न्नप्राशनं मासि चूडाकार्यं यथा कुलं १२ एवमेतः शमं याति बीजगर्भसमुद्भवं तूष्ठीमेताः क्रियाः स्त्रीणां वि

गुरुं चैवाप्युपासीत स्वाध्यायार्थं समाहितः २६ आहूतश्चाप्यधीयीत लब्धं चास्मै निवेदयेत् हितं तस्याचरेन्नित्यं मनो वाक्का
 यकर्मभिः २७ कृतज्ञाद्दोहिमेधाविरुचिकल्यानासूक्ष्मकाः अध्याप्याधर्मतः साधुशक्तास्तज्ञानवित्रदाः २८ दंडाजिनो
 पवीतानि मेखलां चैव धारयेत् ब्राह्मणेषु चरेद्देशमनिघेष्व्वात्मवृत्तये २९ आदिमध्यावसानेषु सर्वेष्वब्दे पलक्षि
 ता ब्राह्मणश्च त्रियविंशं भैक्षचर्या यथाक्रमं ३० कृताग्निकार्यो भुंजीत वाग्यतो गुर्वनुज्ञया आपोशनक्रियापूर्वस
 कृत्यान्ममकुत्सयन् ३१ ब्रह्मचर्ये स्थितो नैकमन्त्रमद्यादनापदि ब्राह्मणः काममश्नीयात् श्राद्धे व्रतमपीडयन् ३२
 मधुमांसां जनाच्छिष्टं शुक्लं स्त्रीप्राणिहिंसनं भास्करालोकनाश्लीलपरिवादादिवर्जयेत् ३३ सगुर्यः क्रियाः कृत्वा वे
 दमस्मै प्रयच्छति उपानीयदयेद्देवमाचार्यः समुदाहृतः ३४ एकदेशमुपाध्यायस्तत्त्विग्यज्ञकृदुच्यते एते मान्या यथापू
 र्वमेभ्यो मातागरीयसी ३५ प्रतिवेदं ब्रह्मचर्यं द्वादशाब्दानि पंचचामहर्णातिकमित्येके के शांतिश्चैव षोडशो ३६ आ
 षोडशात् द्वाविंशाच्चतुर्विंशाच्च वत्सरात् ब्रह्मक्षत्रविंशं कालोपनायनिकः परः ३७ अत ऊर्ध्वं पतंत्येते सर्वध
 र्मबहिष्कृताः सावित्रीपतिता ब्राह्म्या ब्राह्म्यसोमो दत्ते क्रतोः ३८ मातुर्यदये जायंते द्वितीयं मौजिबंधनात् ब्राह्मण

शुक्लं निष्ठुरवाक्यं नानुरसः ५

गोदानारव्यं कर्म ३

५ वाकोवाक्यं नाम प्रश्नोत्तररूपं वेदकव्यं पुराणं ब्राह्मणं च
५ रात्र्यान्वादिधर्मशास्त्रं नारायणीः रुद्रदेवतान्मंत्रान्गथाप्रत
नाथे रूपाध्यायाः

५ वासण्याध्यायिषाः शान्त्याधीतेहियोन्वहं ५

या. स्म. २ श्रुत्रियविश्रुतस्मादेते द्विजाः स्मृताः ३९ यज्ञानां तपसां चैव शुभानां चैव कर्मणां वेद एव द्विजातीनां निःश्रये सकरः प
रः ४० मधुना पयसा चैव स देवांस्तर्पयेद्विजः पितृन्मधुघृताभ्यां च स चोधीते हियोन्वहं ४१ यजुं विशक्तितोधीते
योन्वहं स घृतामृतैः प्रीणाति देवानाज्येन मधुना च पितृस्तथा ४२ सनुसोमघृतैर्देवांस्तर्पयेद्योन्वहं षष्ठेत् सामा नि
तृप्तिं कुर्याच्च पितृणां मधुसर्पिषा ४३ मेदसा तर्पयेद्देवानथर्वागिरुसः पठेत् पितृंश्च मधुसर्पिभ्यां मन्वहं शक्तितो
द्विजः वासोवाक्यं पुराणं च नारायणी श्रवणाधिका इतिहासं कथाविद्यां चोधीते शक्तितो द्विजः ४४ मांसस्य शीरोदनमधुतर्पणं
सद्विवेकसां करोति तृप्तिं च तथा पितृणां मधुसर्पिषा ४५ ते तृप्तास्तर्पयंत्येनं सर्वकर्मफलैः यं यं क्रतुमधीयीत त
स्य तस्याप्नुयात्फलं ४७ त्रिविजं पूर्णं पृथिवीदानस्य फलमश्नुते तपसश्च परस्येह नित्यं स्वाध्यायवान् द्विजः ४८ नैष्ठिको ब्र
ह्मचारी चैव स एव सार्यसन्निधौ तदभावे स्य तनये पत्न्या वैश्वानरे पिवा ४९ अनेह न विधिना देहं साधयन् विजितेन्द्रियः
ब्रह्मलोकमवाप्नोति न चेह जायते पुनः ५० इति ब्रह्मचारी प्रकरणं ॥ ॥ गुरवे तु वरं दत्त्वा स्नायीत तदनुज्ञया वेदव्रतानि वा
पारं नीत्वा ह्युभयमेव वा १ अविलुत ब्रह्मचर्यो लक्षण्यं स्त्रियमुद्धहेत् अनन्यपूर्विकां कांताम सपिंडां यवीयसी २ अतो

वि सं वादिना २२

3

非

या. स्म. ज्ञानयामासवैकृतं ५ माहिष्येण करण्यंतुरथकारः प्रजायते असंतस्तस्तु विज्ञेयाः प्रतिलोमानुलोमजाः ६
 ४ जात्युत्कर्षो युगे तेयः सप्तमे पंचमे पिवा व्यत्यये कर्मणां साम्यं पूर्ववत्साधरोत्तरं ७ इति जातिवर्णविवेकप्रकरणं ॥
 कर्मस्मार्त्तविवाहाग्नौ कुवश्तप्रत्यहं गृही दायकाळादृते वा पिश्रोतं वेतानिकाग्निषु ८ शरीरचिन्ता निर्वर्त्य कृतशौचविधि
 द्विजः प्रातः संध्यामुपासीत दंतधावनपूर्विकां ९ कृत्वा ग्नीन्सूर्यदेवत्यान् जपेन्मंत्रान्समाहितः वेदार्थानधिगच्छेच्चरा
 स्त्राणि विविधानि च १० उपेयादीश्वरं चैव योगक्षेमार्थं सिद्धये स्नात्वा देवान्पितॄंश्चैव तर्पयेदर्चयेत्तथा ११ वेदाधर्वपुरा
 णानि सेतिहासानि शक्तः जपयत्तत्पु सिध्यर्थं विद्यामाध्यात्मिकी जपेत् १२ बळिकर्म स्वधा होम स्वाध्यायातिथिसत्
 क्रियाः भूतपित्रमरब्रह्म मनुष्याणां महामखाः १३ देवेभ्यः पुकृता दन्नाच्छेषा दूतबळिहरेत् अन्नं भूमौ च चांजकवाय
 सेभ्यश्च निक्षिपेत् १४ अन्नं पितृमनुष्येभ्यो देयमन्वेये हं जलं स्वाध्यायं संततं हे कुर्यान्नपचेदन्नमात्मने १५ बालस्वैवा
 सिनीवृद्धगर्भिण्या तु करन्यकाः संभोज्यातिथिभृत्यांश्च दंपत्योः शेषभोजनं १६ अपोशाने नो परिष्ठादधस्ताच्चैव १७ दक्षता
 तर्था अनग्नममृतं चैव कार्यमन्तं द्विजन्मना १७ अतिथित्वेन वर्णानां देयं शक्त्यानुपूर्वशः अग्रजोद्योतिथिः साम्येय ४

अग्रजोद्योतिथिः
 पारिजातापितृ
 नैस्थितास्ववा
 सिनी

श्वित्रकुष्ठापस्मारप्रभृतयः श्रुक्रशोणितद्वारेणानुप्रविशंतः दोषाहीनक्रियादयः

सिनीयै
 जिणीभ्रातृमतीमसमानार्थगोत्रजा पंचमात्सप्तमादूर्ध्वमातृतः पितृतस्तथा ३ दशपुरुषविरच्यातात् श्रोत्रियाणां महाकु
 लात् स्फीतादपिन संचारि रोगदोषं समन्विता ४ एतैरेव गुणैर्युक्तः सवर्णः श्रोत्रियोवरः यत्नात्परीक्षितः पुंस्त्वेयुवाधीमा
 जनप्रियः ५ यदुच्यते द्विजातीनां शूद्रादूरोपसंग्रहः नैतन्मम तं यस्मान्न त्रात्मा जायते स्वयं तिस्रो वर्णानुपूर्व्येण द्वे तथे
 कयथाक्रमं ब्राह्मणक्षत्रियविशां भायोस्वोभूदजन्मनः ७ ब्राह्म्यो विवाह आहूय दीयते शक्त्यलंकृता तज्जः पुनात्यसयतः पु
 रुषानेकविंशतिं ८ यत्तस्तु क्रुतिजे देव आदायार्थस्तु गोद्वयं चतुर्दशप्रथमजः पुनात्यतरुतश्च षट् ९ इत्युक्ता चरतां धर्मसह सप्तधर्मचरतां
 यादीयतेर्थिने सकार्यपावयेत्तज्जः षट्षट्पुंश्यान् सहात्मना १० आसुरोदविणा दाना द्वांधर्वः समयाभिधः राक्षसो युद्ध
 रणात्पेशकः कन्यकाळकात् ११ पाणिग्रहः सवर्णसुगृहीयात् क्षत्रियाशरं वैश्याप्रतोदमादद्याद्देदनेत्यजन्मनः १२ पिता
 पितामहो भ्रातास्तृकुल्योजननी तथा कन्याप्रदः पूर्वनाशप्रकृतिस्तु परः परः १३ अपयत्तु न्तस्माप्नोति भ्रूणहत्यामता वृतौ गं गमनाहं
 म्यत्त्वभावे दानां कन्या कुर्यात्स्वयं वरं १४ सकृद्यदीयते कन्या हरं स्तां योरदं भाक् दत्तामपि हरेत्पूर्वा ह्वेयांश्चेद्दर आव्रजेत् १५ सप्तमपदा
 अनाख्याय रदोषं देव उत मसाह सं अडुहां च त्यजन् दंष्ट्रा हृषयेत्तु मषाशतं १६ अक्षं ता च क्षता चैव पुनर्भूः संस्कृता पुनः स्वेरि
 ३५
 प्रकृत्यपुर्विद्वेषा पुनर्भूः स्वेरिणी चेति पुनर्भूतिद्वेषा क्षता चाक्षता
 संस्कारास्तु पुनर्भूतिद्वेषा क्षता पुनः संस्कारा द्वेषा क्षता

मपिवाग्भूतणोदकैः १८ सकृत्यमिक्षवेमिक्षादोतव्यासुव्रतायच भोजयेच्चागतान्काळेसखिसंबंधिबां
धवान् १९ महोष्वामहावाजेश्रोत्रियायोपकल्पयेत् सक्रियान्वासनं स्वादुभोजनं सनतवचः २० प्रतिसंक्स
रंत्वर्ध्याः स्नातकाचार्यपार्थिवाः प्रियोविवाहश्चतथायज्ञप्रत्यजः पुनः अध्वनीमोतिपिर्जेयः श्रोत्रियोवेदपा
रगः मान्यावेतौ गृहस्थौ स्य ब्रह्मलोकमप्सीसेतः २२ परपाकरुचिर्न स्यादनिंद्यामंत्रणादृते वाक्पाणिपादचापल्यं
वर्जयेच्चातिभोजनं अतिथिं श्रोत्रियं तप्तमासीमांतमनुव्रजेत् अहः शेषं सहासीत शिष्टैरिष्टैश्चबंधुभिः २३ पास्यप
श्चिमां संध्यां द्रुत्वाग्नीस्तानुपास्य च भृत्यैः परिवृतो भुक्तानाति तस्याथ संविशेत् २४ धर्ममर्थंचकामंचयथाशक्त्यान
हापयेत् ब्राह्मणमुहूर्ते उषाय चिंतयेदात्मनोहितं धर्मार्थकामनस्वेकाळे यथाशक्ति न हापयेत् विद्याकर्मवयोबंधुवि
त्तैर्मन्यो यथाकर्म एतैः प्रसूतैः शरदोपिवार्धके मानुमहंति वृद्धभारिन् पस्नातस्त्रीरोगिवरचक्रिणां पंचादयो
११ नृपस्तेषां मान्यस्नातः पतेः इत्याध्ययनदानानि वैश्वस्यैश्च त्रियस्य च प्रतिग्रहो धिको विप्रयाजनाध्यापने तथा २२
प्रधानक्षत्रिये कर्मप्रज्ञानां परिपालनं कुसीदं कृषिवाणिज्यं पाशुपाल्यं विशाः स्मृतं शूद्रस्य द्विजशूद्रपात्रयाजीव

या. स्म. जि. भवेत् शिल्पे वा विविधैर्ज^त वैद्विजति हितमाचरन् ३। नित्यं कर्त्तव्यं विरुद्धं भर्ता श्रद्धा क्रियाभिरे ॥ नमस्कारेणामंत्रेण
 पंचयज्ञान्नहापयेत् ३ अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ दानं दमो दया क्षांतिः सर्वेषां धर्मसाधनं ॥ त्रयो बुध्य
 र्धवाग्नेषश्च ताप्तिजनकर्मणां ॥ आचरेत्सदृशीं वृत्तिमजिह्वा मशंतां तथा ३ त्रैवार्षिकाधिकान्नोहि संसोमं हि विवैत द्विजः ॥ यः
 प्राक्सौमिकीः क्रियाः कुर्याद्यस्यां नृवार्षिकं सवेत् ॥ सति संवत्सरं सोमः पशुः प्रत्ययनं तथा ॥ कर्त्तव्याग्रयणे हि श्व
 चातुर्मास्यानि चैव हि ॥ एषामसं सवे कुर्यादिति वैश्वानरी द्विजः ॥ हीनकुल्यं न कुर्वीत सति इव्ये फळप्रदं ॥ बाणलो जायते
 यज्ञकरणात् ॥ अविक्षितात् ॥ यज्ञार्थं लब्धमददद्वा सः काकोथवा भवेत् ॥ कुसृक् कुं सिधायो वा अहिको श्वस्तनो पिवा
 जीवेद्वापिशिले न भ्रेयानेषां परः परः ॥ ३९ ॥ इति गृहसूत्रप्रकरणं ॥ ॥ न स्वाध्यायविरोधार्थं मीहितनयतस्ततः ॥
 न विरुद्धसंगेन संतोषी च सवेत्सदा ॥ राजांते वासिया ज्येष्ठस्यः सीदन्ति हेतुनं क्षुधा ॥ दंष्ट्रिहेतुकपाषांडिपैव कवृत्तींश्च
 हवर्जयेत् ॥ शुक्रांबरधरो नीचकेशश्च नरवः श्रुचिः ॥ न मार्या दर्शने श्रीयान्नेकवासानसंस्थितः ॥ न संशयं प्रपद्ये
 तनाकस्मादभियं वदेत् ॥ नाहितं नानृतं चैव न स्तेनः ॥ स्यान्न वार्धक्ये कृतांस्तो मणी बलसूत्री वेणुमान् सकर्मंडलुः ॥ कु

॥ राक्षायणं सुवर्णं

न

योत्प्रदक्षिणं देवमृद्रो विप्रवनस्पती ननु मेहे नदी छायावर्त्म गोष्ठां बुधैर्मै सु न प्रत्यग्न्यर्क गो सोम संध्यां बु
स्त्री द्विजन्मनां नक्षत्रां न नग्नां स्त्री न च संसृष्टमेषुनां न च मूत्रपुरीषे च नाशुची राहु तारके अयं मेव ज्वइत्येवं सर्वं मंत्रमुदी
रयेत् ॥ वर्षत्या प्राचो गच्छेत्स्वपे त्यत्यकशिरानच ॥ वीवनास कृशकृन्त्र रेतां स्थान निक्षिपेत् ॥ पादौ प्रतापयेन्नाग्नौ
न चैवमति लंघयेत् ॥ जलं पिबेन्न जलिनान शयानं प्रबोधयेत् ॥ नासैः क्रीडेत् धर्मं धैर्या धितेर्न हि संविरोत् ॥ विरुद्धं वर्जये
त्कर्म प्रेत धर्मं न दीतरे ॥ केशासप्त तुषांगार कपालेषु च संस्थितिः ॥ नाचक्षीत धयंती गां नाहारेण विशेत्कचित् ॥ न राजः प्र
तिगृहीयात्सुखस्योढास्त्रवर्तिनः ॥ प्रतिग्रहे स्तनि च क्रिध्वजि वेश्या न राधिपाः ॥ दुष्टादश गुणं पूर्वात् पूर्वादेते यथाक्रमे ॥ अ
ध्यायानामुपाकर्म आवण्यांशवणेन च ॥ हस्तेनोषधि सावेवापंचम्यां आवणस्य तु ॥ पौषमासस्य रोहिण्यामष्टकायामया
पिवा ॥ जलांते चंदसां कुर्यादुत्सर्गं विधिवद्बहिः ॥ अहंस्ते ते च न ध्यायः शिष्यत्विंगुरुबंधु ॥ उपाकर्मणि चोत्सर्गं स
शाखांशो द्वियेन ध्यायः ॥ संध्यागर्जित निघात भूकं पोल्कानि पातने ॥ समाप्य वेदं धुनि शमारण्य कमधीत्य च ॥ पंचदश्यां च
तुर्दश्यामष्टम्यां राहु सूरके ॥ कुरु संधिषु पुक्तावा आदिकं प्रतिगृह्य च ॥ पशुमंडूक नकुलश्वाहि मांजरि सूकरैः ॥ क
ते तरे त्वहोरात्रं शक्र पातेन धोद्वये ॥ चक्रोष्टगदं सोलूक सासवाणान्निःस्वने ॥ अमेध्य शवश्च दंत्यश्मशाने पतितानि
अनुसंधिगता सुच प्रतिपत्सु

पा. स्म. के. १० देवेभ्युच्चावात्मनिचविद्युत्तनितसंलवे ॥ भुत्कारिपाणिंरभोतरधरावेतिमारुतेः पां सुवर्षेदिशांदोहेसंध्यानी
 हरभीतिषु ॥ जावतः प्रतिगंधेचशिष्टेचग्रहमागतेः खरोष्ट्रयानहस्यभवनौदक्षेरिणरोहणे सप्तत्रिंशदनध्यायानेतास्ता
 काठिकाचिडुः ॥ देवर्षिकस्नातकाचार्यराज्ञांछायांपैरिस्त्रियैः नाक्रमेदक्तविष्मूत्रधीवनोदूर्तेनादिवा ॥ विप्राहिंसत्रियात्मा
 नोनावज्ञेयाः कदाचन ॥ आमृत्योः श्रियमाकांक्षेन्नकिंचिन्मर्मणिस्पृशेत् ॥ दूरादुच्छिष्टविष्मूत्रपादांश्चोसिसमुत्सृजेत् ॥
 भुतिस्पृत्युदितं सम्यक् नित्यमाचारमाचरेत् ॥ गोब्राह्मणानलान्नानिनोछिष्टेनपदास्पृशेत् ॥ ननिंदाताडनेकुर्यात्पुत्रंशिशं
 चताडयेत् ॥ अधोसागेशरीरस्यनोत्तमांगेनबक्षसि ॥ अतो न्यथाताडयान्निनरः पापेनयुज्यते ॥ कर्मणामनसावावायत्नाध
 र्मसमाचरेत् ॥ अस्वर्ग्यलोकविद्विष्टं धर्ममप्याचरेन्नतु ॥ स्नातपिञ्जतिथिश्चातृजामिसंबंधिमातुलेः ॥ रुद्रबाकातु
 राचर्यवेद्यसंस्तवांधवैः ॥ कृत्तिकपुरोहितापत्यभार्यादाससेनावेष्टिः ॥ विवाहवर्जयित्वातु सर्वोल्लोकाज्ज्यैर्हृत् ॥ स
 चविंशतनुहृत्यनस्नायात्परवारिषु ॥ स्नायान्नदीदेवखातगर्त्तप्रस्त्रवणेषुच ॥ परशय्यासनोद्यानगृहयानानिर्वर्जयेत् ॥
 अदत्तान्यग्निहीनस्यनान्नमद्यादनापहि ॥ क्रूर्यवद्वचोराणां क्लीबरं गावतारिणां ॥ वैणाभिशस्तवार्धुष्यगणिकाग
 णदीक्षिणां ॥ चिकित्सकातुरकुडपुंश्चळीमत्तविद्विषां ॥ क्रूरोयूपतितत्रात्यदांसिकोछिष्टसोजिनो ॥ अवीरास्त्रीस्वर्णकारस्त्री

जितायामयाजिनां शस्त्रविक्रयिकर्मा रतं तु वायश्चरतिनां नृशंसराजरजककृतघ्नवधजीविनां चै
 ल्भावसरजीवसहोपतिवेश्मनां एषामन्तेनभोक्तव्यं सोमविक्रयिणास्तथो पिंशुनानृतिनां चैव तथा चाक्रिक
 बंदिनां ७५ इति स्नातकप्रकरणं ॥ गोघ्रातं शकुनोष्ठिं पदास्पृष्टं च कामतर्भं विश्वानृतिनश्चैव तथा चा
 क्रिकबंदिनां ७६ अनर्चितं वृथामांसं केशकीटसमन्वितं शुक्लं पर्युषितोष्ठिं च स्पृष्टं पतितेक्षितं ७७ उ
 दक्यास्पृष्टं संघुष्टं पर्यायान्नं च वर्जयेत् ७८ शूरेषु सगोपालकुलमित्राहंसीरिणः ७९ भोज्यान्नानावित्तश्चैव
 यश्चात्मानं निवेष्टेत् ८० अन्नं पर्युषितं भोज्यं स्नेहात्तं चिरसंस्थितं ८१ अस्नेहा अपि गोधूमयवागोरसविक्रि
 याः संधिष्यन्ति देशावत्सा गोपयः परिवर्जयेत् ८२ औष्ट्रमेकशफं स्त्रीपणमारण्यकमयाविकं देवतार्थं ह
 विः शिष्यलोहितान् ब्रह्मनांस्तथा ८३ अनुपाकृतमांसा निविडानि कविकानि च क्रव्यादपक्षिदात्यहशुकप्रतुह
 लिङ्गिभान् ८४ सारसैकशफान् सान् सर्वान् श्वग्रामवासिनः ८५ कोयटिषु वचक्राह्वलाकावकविकिरान् ८६

सिद्ध

भ३

या. स्म. ^५ कलशरसं याव पायसाक्षपशकुलीः कळ विंकसकाकोलकुररंरजुन्तदाळकं जालपादंखंजरीटमजातां
 ७ अमृगद्विजान् वाषांश्चरुपादांश्चसौनवंदुरमेवच मत्स्याश्चकामनोजग्ध्वासोपवासस्यहंवसेत्पलांडुवि
 ८ इराहंचठत्राकं ग्रामकुक्षुं लघुनंगंजनेंचैवजग्ध्वाचांदायणंचरेत्तृह्याः पंचनखाः सेधागोधापञ्चकश
 ल्यकाः अश्वेशे मत्स्येष्वपिहि सिंहतुंडकरोहिताः पुनथापाठीनरात्रीवसशङ्काश्चद्विजतिसिः अतः शृणुध्वं
 मांसस्यविधिं प्रक्षणावर्जने प्राणाययेतथाश्वादेप्रो तद्विजकाम्यया देवान् पितृन्समभ्यर्च्य खादन्मांसं न दोष
 साकृदुपसेत्सनरकेघोरेदिनानि पशुरोमभिः संमितानि दुराचारो यो हंत्यविधिना पशून् सर्वान्कामानवाप्नोति ह
 यमेधकळं लभेत् गृहेपि निवसन्विप्रो मुनिर्मांसं विवर्जेत् १३ इति भक्ष्याभक्ष्यप्रकरणं सौवर्णराजताशुभा
 मूर्ध्वपाचग्रहाश्मनां शाकरज्जुमूलफलवांसो विदळचर्मणां १ पात्राणां च मसानां च वारिणां शुद्धिरिष्यते चरु
 सुकृष्णवसस्नेहपात्राण्युल्लेखवारिणां २ स्फटिपूर्यादिनधान्यानां मुसलोत्तूरवलानसां प्रोक्षणां सहतानां च बहू

जि. ना३

या. स्म.

८

आचांतः पुनराचामेहासो विपरिधाय च १५ रथ्या कर्दमतोयानि स्पृष्टान्यंत्यश्ववायसैः मारुतेनैवभ्रुञ्जति
पक्षेष्टकचितानि च १६ इति इयमुद्दिष्टकरणं तपस्तप्त्वा सजद्ब्रह्मा ब्राह्मणान्वेदगुप्तये तस्यर्धं पितृदेवा
नां धर्मसंरक्षणाय च १ सर्वस्य प्रभवो विप्राः स्वतोऽध्ययनशास्त्रिनः तेभ्यः क्रियापराः श्रेष्ठास्तेभ्यो विष्यध्यात्म
वित्तमाः २ न विद्यया केवलया तपसा वा पिपात्रता यत्र वृत्तमिमे चोप्सत द्विपात्रं प्रचक्षते ३ गोभूतिलहिरण्यादि
पात्रे दातव्यमर्चितं नापात्रे विदुषा किंचिदात्मनः श्रेयश्छता ४ विद्यातपोभ्यो हीनेन न तु याव्यः प्रतिग्रहः गृह्णन् सदा
तारमधो न यत्यात्मानमेव च ५ दातव्यं प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः याचिनेनापि दातव्यं श्रद्धापूर्वतुं शक्तिः ६
हेमभृङ्गी शकैरौघैः सुशीला वस्त्रसंयुता सकां स्य दोहा दातव्या रक्षिणी गोः सदक्षिणा ७ दशसौवर्णिकं शृङ्गं शफाः
पंचफलीनकाः पंचाशत्पलिकं पात्रमपि सिः परिकीर्तितं ८ स्वर्णपितृलपात्राणि वत्सो वापि सितोपि वा तस्यां वि
धिवद्दातव्यमपत्यं रोमवर्जितं ९ सवत्सारो मनुज्या नियुगान्यूनयनो मुखी दाता स्याः स्वर्गमाप्नोति पूर्वणा विधिना

ददत् १० यावद्ब्रह्मस्य पादौ द्वौ मुखं योन्यां च दृश्यते तावद्भौः पृथिवी ज्ञेया यावद्भूर्धनं मुञ्चति ११ यथा कथं चि
दत्वा गां धेनुं वा धेनुमेव वा अरोगामपरिक्लिष्टं दाता स्वर्गं महीयते १२ आतसंवाहनं रोणि पस्त्रियां स्रगर्चनं पाद
शौचं द्विजोष्ठिष्ठमार्जनं प्रेगोदानवत् १३ भूमिदीपान्नवस्त्राभस्तिष्ठसर्पिः प्रतिश्रयात् नैवेशिकः स्वर्णधुर्यद्विवास्व
र्गमवाप्नुयात् १४ गृह्णान्यामयोपानत्तत्र माल्यानुलेपनं यानं वृक्षं विषं शय्यां दत्वा त्यंतं सुखी भवेत् १५ सर्व
दानमयं ब्रह्म प्रदानेभ्यो धिकं मतः प्रददत्सर्वमाप्नोति ब्रह्मलोकमविच्युतं १६ प्रतिग्रहसमर्थो विना दत्तेयः प्रतिग्रहं
ये लोकादाने शीलानां सतानाप्नोति पुष्कलान् १७ कुशाः शाकं पयो मत्स्या गंधाः पुष्पं दधि क्षितिः मांसं शय्यासनं धा
नाः प्रत्यारब्धेयं न वारि च १८ अयाचिता हतं ग्राह्यमपि दुष्कृतं कर्मणः अन्यत्र कुलदारादुपतितेभ्यस्तथा हिजः १९
देवतातिथ्यर्चनकृते गुरुभूषाः प्रियं वा सर्वतः ब्रह्मि गृह्णीयादात्मवृत्त्यर्थमेव च २० इति दानप्रकरणं अमावास्या
कारुद्धिः कृष्णपक्षो यनद्वयं द्युब्राह्मणसंपत्तिर्विषुवंत्सूर्यसंक्रमः २१ यतीपानो गजगायाग्रहणं चंद्रसूर्ययोः आर्द्ध

या.सू.

प्रतिरुचिश्चैवश्चाद् काळाः प्रकीर्तिताः २ अग्न्याः सर्वेषु वेदेषु श्रोत्रिया ब्रह्मविद्युका वेदार्थविज्ञेयसामानि मधु
 त्रिसुपर्णकाः ३ स्वस्तीयकृत्विक्जामातृयाज्यश्वसुरमातुलाः त्रिनाचकेतदौहित्रशिष्यसंबन्धिबांधवाः ४ कर्मनि
 छास्तपोनिष्ठाः पंचाग्निब्रह्मचारिणः पितृमातृपराश्चैव ब्राह्मणाः श्राद्धसंपदि ५ रोगीहीनातिरिक्तांगः काणाः पौनस
 वस्तथा अविकिर्णीकुंडगोळौकुनखीश्यावदंतकः ६ द्विर्नग्नो विविधिः श्वित्रीविदुः प्रजननोगदः वाग्दुष्टकालदम
 को वणिगायुधजीविकः ७ मातृकाध्यापकः क्लीबः कन्यादूष्यमिशस्तकः मित्रधुकपिशुनः सोमविक्रयीपरिविंदकः
 ८ मातापितृगुरुत्यागीकुंडाशीवृषळात्मजः परपूर्वापतिः स्तेनः कर्मदुष्टाश्च निंदिताः ९ निमंत्रयेत पूर्वेषु ब्राह्मणाना
 म्प्रवान्नुचिः १० निमंत्रितैश्चैवैर्नमस्कृत्य सज्जनः कर्मसंयुतैः ११ अपराद्धे समस्यर्च्य स्वागतेनागतं स्तनान् पवित्रपाणि
 राचांतानासनेषूपवेशयेत् १२ देवेयुग्मौन्यधारं विज्ञेयः युग्मांस्तथैव हि परिश्रितेषु चोद्देशे दक्षिणाप्रवणे तथा १३
 द्वौ देवेषां कृत्विक्पियैः कर्मैव वा मातामहानामप्येवं तत्रैव वैश्वदेविकं १३ पाणिप्रक्षालनं दत्त्वा विष्टरार्थं कुशान

कृत्रयः १

तैश्चापि संयुतैर्भोग्यं मनोवाक्यकर्मभिः

उदगे २

आविर्गुणमयं कोशाप्रभवंत
सरीषादि

वत्कलंतु
रुते

पर्वतीयशार्ङ्गो
मनिमितः कृत्विक्

नांचैव वाससां ३ तक्षणां दारुशृंगास्त्रांगोवालैः फलसंभुवां मार्जनं यज्ञपात्राणां पाणिनायज्ञकर्मणि ४
 सोषेरुदकगोमूत्रैः शुद्ध्या विकैकौ शिकं सश्रीकळैरंशुपदं सारिष्टैः कुतपंतथा ५ सगौरसर्षपैः सोमपुनः पाका
 न्महीमयं कारुहस्तः शुचिः पण्यसैक्ष्योपि न्मुखंतथा ६ शुद्धिर्मार्जनाद्वाहाकालाद्गोक्रमणादपि सेखाडलेख
 नाद्धे पादुहं मार्जनलेपनात् ७ गोघ्रातेन ते तथा केशमक्षिकाकेशाद्विते सलिलं सस्मृत्वा प्रक्षिप्तं विभुद्वये ८
 त्रपुसीसकताम्राणां क्षाराम्लोदकवारिभिः मस्मादिः कांस्यलोहानां शुद्धिः पूवोऽवस्यतु ९ अमेध्याक्तस्य मृतोयैः
 शुद्धिर्गंधापकर्षणात् वाकुरास्तं बुनिर्णितं मज्जातंच सदा शुचि १० शुचिगोतृप्तिरुत्तोयं प्रकृतीं स्तुमहीगतं तथामां
 संश्वचां जलक्रव्यादादिनिपातितं ११ रश्मिरग्निरज्ज्वायागौरश्चो वसुधानिलः विप्रुषो मक्षिकास्पर्शो वत्सः प्रस्नवने
 शुचिः १२ अजाश्वं मुखनो मेध्यं नगौ नरजामठाः पंधानश्च विभुह्यंतिसो स्तमेर्यां शुमारुतैः १३ मुखजाविप्रुषो मे
 ध्यास्तथा च मनविंदवः श्मश्रुचास्यगतं दंतसक्तं त्यक्त्वा ततः शुचि १४ स्नात्वा पीत्वा कृते सुप्रेभुत्कारध्या प्रसर्पति ॥

वि

विश्वेदेवाभ्यप्रीयतां विप्रैश्चोक्तैर्दंजपेत् ३

या.स्म.
१०

पितृ

णामुखः उच्छिष्टसन्निधौ पिंडान् दद्याद्द्वैपितृयज्ञवत् २६ मातामहानामप्येवं दद्यादाचमनंततः स्वस्तिवाच्यंत
तः कुर्याद्देक्षयोदकमेव च २७ दत्त्वा तु दक्षिणां शक्त्या स्वधाकारमुदाहरेत् वाच्यतामित्यनुज्ञातः प्रिक्रियते
स्वधोच्यतां २८ ब्रह्मकस्तस्वधेत्युक्ते भूमौ सिंचेत्ततो जलं पीयतामिति ब्रह्मत्वं विश्वेदेवा जलं ददत् २९ दाता
रो नोऽपि वर्धतां देवाः संततिरेव नः शुद्धाचनो माव्यगमद्वज्जु देयं च नोऽस्त्विति ३० अन्नं च नो बद्धुं सवेदतिथीश्च लभे
महि याचितारश्च नः संतु मा चया चिभकंचन इत्युक्ता च प्रियावाचः प्रणिपत्य विसर्जयेत् ३१ वाजे वाजे इति प्रीतः पि
तृ पूर्वविसर्जयेत् ३२ यस्मिंस्ते संभवाः पूर्वं पात्रे निवेशिताः पितृपात्रं तदुत्तानं कृत्वा विप्रान्विसर्जयेत् ३३ प्र
दक्षिणामनुव्रज्य भुंजीत पितृसेवितं ब्रह्मचारी सवेतां तुरजनी ब्राह्मणैः सह ३४ एवं प्रदक्षिणावृत्को वृद्धो नां दी
मुखान् पितॄन् यजेत दधिकं कंधुमिश्रान् पिंडान्यवैः क्रियाः ३५ एको द्विष्टं देवहीनमेकार्धं कपवित्रकं आवाहनाग्नौ क
रणरहितं घृणसव्यवत् ३६ उपतिष्ठतामिक्षय्यस्थाने विप्रविसर्जने अभिरम्यतामिति वदेत् सुप्ते सिरताः सह ३७

ते

१०

देवकामानां प्रोक्तं आहूतं यदा ॥

गंधोदकतिलैर्युक्तं कुर्यात्पात्रचतुष्टयं अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसिं वयेत् ३८ ये समाना इति द्वाभ्यां
शेषं पूर्ववदाचरेत् एतत्स पिंडीकरणमेको द्विष्टं स्त्रिया अपि ३९ अर्वाकस पिंडीकरणं यस्य संवत्सरा इवेत् तस्या
प्यन्नं सोदकुं सं दद्यात्संवत्सरं द्विजेत ४० मते ह निचकर्तव्यं प्रतिमा संतु वत्सरं प्रतिसंवत्सरं चैव माघमेकादशे ह नि
४१ पिंडांस्तु गोत्रविप्रैश्चोदद्यादग्नेौ जले पिवा प्रक्षिपेत्सुविप्रेषु द्विजो द्विष्टं न मार्जयेत् ४२ हविष्यान्नेनैव
मांसं पायसेन तु वत्सरं मात्स्यहारिणकौ रत्नशाकुनडापर्वतैः ४३ ऐणरौरववाराहशार्शोर्मांसैर्यथाक्रमं मांस
वृद्धा पितृभ्यो दत्ते रिह पितृमहाः ४४ खड्गमिषं महाशुल्कं मधुमुन्यन्नमेव च लोहमिषं कालं शाकं मांसं वा श्री
णसस्य च ४५ यददाति गयास्थं च सर्वमानं त्यमश्नुते तथा वर्षात्रयो दद्यात्प्रधासु च विशेषतः ४६ कन्याक
न्यावेदिनश्च पशून् चैव सत्कृतानपि द्युतं कृषिं च वाणिज्यं द्विशफैकशफांस्तथा ४७ ब्रह्मवचस्विनः पुत्रान् स्वर्णं
सैष्ये सकृद्यके ज्ञातिभ्यश्च ससोभाग्यं समृद्धिं मुख्यतां शुभं ४८ प्रवृत्तवर्कती चैव वाणिज्यप्रभृतीनापि अरोगि
प्रतिपत्प्रभृतिषेकां वर्जयित्वा चतुर्दशी ॥ शस्त्रेण च हता ये वै तेभ्यस्तत्र प्रदीयते । स्वर्गं ह्यपत्यमोज्ज्वलं शौर्यं चैव वलं
तथा ॥ पुत्रं श्रेष्ठं ससोभाग्यं समृद्धिं मुख्यतां शुभं ॥

या. स्म.
११

त्वयशोचीतशोकतां परमांगतिं ४९ धनं वेदान्निषकसिद्धिं कुप्यं जगाधप्यजाविकं अश्वानायुश्चविधि
वद्यः श्राद्धसंप्रयच्छति ५० कृत्तिकादिभरणयंतं सकामानां पुयादिमान् आस्तिकः श्रद्धाधानश्च व्यपेतमदमत्स
रः ५१ वसुनुदादिति कृताः पितरः श्राद्धदेवताः प्रीणयंति मनुष्याणां पितृश्राद्धेन तर्पिताः ५२ आयुः प्रजां ध
नं विद्यां स्वर्गमोक्षं सुखानि च प्रयच्छंति तथाराज्यं प्रीतान् नृणां पितामहाः ५३ इति श्राद्धप्रकरणं विनायकः
कर्मविघ्नसिध्यर्थं विनियोजितः गणानामधिपत्येन रुद्रेण ब्रह्मणा तथा १ तेनोपसृष्टोयस्तस्य लक्षणा निनि
बोधत स्वप्ने वगाहतेत्यर्थं जलं मुंतांश्च पश्यति २ काषायवाससश्चैव क्रव्यादांश्चाधिरोहति अंत्यजैर्गर्दभैश्च
हैः सहैकत्रावतिष्ठते ३ ब्रजन्न पितृणां त्मानं मन्यते नुगतं परैः विमना विफलारंभः संसीदत्यनिमित्ततः ४ तेनो
पसृष्टो लक्षते नराज्यं राजनंदनः कुमारी न च भर्तारमपत्यं गर्भसंगता ५ आश्चर्यत्वं श्रोत्रियश्च न शिष्यो ध्यय
ने तथा वणिक्लाभं न चाप्नोति कृषिं च कृषीवलः ६ स्वपन्नं तस्य कर्तव्यं पुण्येऽपि विधिपूर्वकं गोरसर्वपकत्वे

११

कुर्यादर्थं

पि आवाहयेदनुज्ञातो विश्वे देवास इत्युक्त्वा १४ यवैरन्ववकीर्याथ भाजने स पवित्रके शंनो देव्या पयः क्षिप्वा
यवो सीतियवांस्तथा १५ यादि व्या इति मंत्रेण हस्तेष्वर्घ्यं विनिक्षिपेत् दत्त्वोदकं गंधपुष्पमोक्षदानं सदीपकं १६ अप
सव्यंतनः कृत्वा पितृणामप्रदक्षिणं द्विगुणांस्तु कुशान् दत्त्वा उशंतस्त्वेत्युक्त्वा पितृन् १७ आवाह्यतदनुज्ञातो जपेदायां
तु नस्तनः यवार्थाः स्तुतिलैः कार्याः ~~श्रेयस्त्वेत्युक्त्वा~~ पूर्ववत् १८ दत्त्वा र्घ्यं संस्मृत्वा स्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः पितृभ्यः स्तु
तमासीति न्युक्त्वा पात्रं करोत्यधः १९ अग्नौ करिष्यन्नादाय पृष्ठत्यन्नं च तपुतं कुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातो दुत्वाग्नौ पितृयज्ञव
त् २० कृतशेषं प्रदद्यात्तु भाजनेषु समाहितः यथा लाभोपपन्नेषु रौप्येषु च विशेषतः २१ दत्त्वा न्नं पृथिवीपात्रमिति
पात्राणि मंत्रेण कृत्वेदं विष्णुरित्यन्नेद्विजां गुह्यं निवेशयेत् २२ सव्याहति कां गायत्री मधुवाता इति त्र्यं जप्त्वा यथा सुखं
वाच्यं भुंजीरं स्ते विवाग्यताः २३ अन्नमिष्टं हविष्यं च दद्यात्क्षौद्रं क्रोधनोत्तरः आतृप्ते स्तुपवित्राणि जप्त्वा पूर्वजपंतथा २४
अन्नं दद्यात्तृप्ताः स्तुशेषं चैवानुमान्यथ तदन्नं विकिरेद्भूमौ दद्याद्वापः सकृत् सकृत् २५ सर्वमन्नमुपादाय सतिष्ठं दक्षि

जयं

या. स्म.
१२

दकं एतान् सर्वांस्तमाहृत्य भूमौ कृत्वा ततः शिरः १८ विनायकं सज्जननीमुपतिष्ठेत्ततोर्विकां दूर्वासर्षपपुष्पा
णां दत्त्वा घ्यं पूर्णमंजलिं स्तुवं देहियं शो देहि भगं भवति देहि मे पुत्रान् देहि धनं देहि सर्वकामांश्च देहि मे २१ ततः शु
क्रांबरधरः शुक्रमाल्यानुलेपनः ब्राह्मणान्भोजयेद्द्यादृष्ट्युग्मं गुरोरपि २२ एवं विनायकं पूज्य ग्रहांश्चैव विधानतः
कर्मणा फलमाप्नोति श्रियं चाप्नोत्यनुत्तमं २३ आदित्यस्य सदा पूजांतिष्ठ कं स्वामिनस्तथा महागणपते चैव कु
र्वन्सि हिमवाप्नुयात् ६२४ इति गणपतिकल्पः श्रीकामः शान्तिकामो वाग्रहयज्ञं समाचरेत् रक्षायुः पुष्टिका
मो वा तथैवाभिचरन्नपि १ सूर्यः सोमो महीपुत्रः सोमो पुत्रो बृहस्पतिः शुक्रश्च नैश्वरो राहुः केतुश्चैते ग्रहाः क्र
मात् २ स्वर्णैर्वापटेलेख्या गंधैर्मंडलकेषु वा यथावर्णं प्रदेयानि वा सांसिकुस्तमानि च ३ गंधाश्च बलयश्चैव
धूपोदयश्च गुग्गुलुः कर्तव्या मंत्रवन्तश्च चरवः प्रतिदेवतं ४ आकृष्णेन इमं देवा अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत् उद्धुधस्वे
ति चक्रो यथा सख्यं प्रकीर्तिताः ५ बृहस्पते अति यदस्तथैवान्नात्यरि स्मृतः शंनो देवीस्तथा कां गत्केतु कृण्व

ताम्रकात्पाटिकाद्रक्तचंदनात्स्वर्णकादुभौ ॥ रजतादयसः ॥
सीसात्कास्थात्कायाग्रहाः क्रमात् ॥ ३ ॥

१२

निमांस्तथा ६ अर्कः पलाशः खदिरस्त्वपामार्गो यपिप्पलः उडुंबरः शमी दूर्वा कुशाश्च समिधः क्रमात् ७
एकैकस्य त्राष्टरात् मष्टाविंशतिरेव वा होतव्या मधुसर्पिर्भ्यां दद्यात्क्षीरेण चायुताः ८ गुडोदनं पायसं च हविष्यं
क्षीरं पाष्टिकं दध्योदनं हविश्चूर्णमांसं चित्रान्नमेव च ९ दद्याद्बृहक्रमादेव हि जेभ्यो भोजनं तृप्तः शक्तिर्नो वायु
धालाभं सत्कृत्य विधिपूर्वकं १० धेनुः शंखस्तथा नृगन्धमवासो हयः क्रमात् वृषागोरायसं ङाग एताव
दक्षिणाः स्मृताः ११ यश्च यस्य यदा दुःस्थः स तं यत्नेन पूजयेत् ब्राह्मणे वा वरोदत्तः पूजिताः पूजा विष्यथ १२
ग्रहाधीनान् रंदाणामुद्ध्याः पतनानि च भावाभावौ च जगतस्तस्मात् पूज्यतमाग्रहाः १३ इति ग्रहशान्तिप्रकरणं
महोत्साहः स्तूललक्षः केतुर्नो बृहसेवकः विनीतः सत्त्वसंपन्नः कुळीनः सत्यवाक् शुचिः १ अदीर्घः सूत्रः स्मृति
मानः सुशो पुरुषस्तथा धार्मिकैर्व्यसने चैव प्राप्तः शूरो रहस्यवित् २ स्वरं ध्रुवोत्तान् वीक्षित्वा दं डनीत्यांतयेव च
विनीतस्त्वथ वार्तायां त्रैय्यां चैव नराधिपः ३ समं त्रिणः प्रकुर्वत् प्राप्तां भोलान् स्थिरान् शुचीन् तैः सार्धं चिंत

येद्राज्यं विप्रेणाथ ततः स्वयं ४ पुरोहितं च कुर्वत देवस्य मृतो दितौ दंडनीत्यां च कुशलमयर्वा गिरसे
 तथा ५ श्रोतस्मार्तक्रियाहेतोरेणुयादेव चर्त्विजः यज्ञांश्चैव प्रकुर्वत विधिवद्भूरिदक्षिणां ६ भोगांश्च द
 त्वा विप्रेभ्यो वस्तुनि विविधानि च अक्षयोयं निधीराज्ञाय द्विप्रेषूपपादितं ७ अस्कन्नमयथं चैव प्रायश्चि
 तैरहवितं अग्नेः सकाशाद्विप्राभागेनो ह्यश्रेष्ठमिहोच्यते ८ अलक्ष्मीहे इमेण लब्धं धर्मं न पालयेत् पा
 लितं वर्धयेन्नीत्या वृद्धं पात्रेषु निक्षिपेत् ९ दत्त्वा भूमिं निबन्धं वा कृत्वा लेख्यं तु कारयेत् आगामि सदनपति
 परिज्ञानाय पार्थिवः १० परे वा ताम्रपट्टे वा समुद्रोपरि चिह्नितं अपिलेख्यात्मानो वंश्यामात्मानं च महीपतिः
 ११ प्रतियह परीमाणं दानं छेदोपवर्णनं स्वहस्तकालसंपन्नं शासनं कारयेत् स्थिरं १२ रथं पशव्यमाजी
 व्यं लंगलं देवैश्च मावसेत् तत्र दुर्गाणि कुर्वत जनको शात्मगुप्तये १३ तत्र तत्र च निष्णातान् ध्यक्षान् कुशलान् भू
 चीन् प्रकुर्मादाय कर्मांतव्ययकर्मसु चोद्यतान् १४ जातः परतरो धर्मो न पाणाय इणार्जितं विप्रेभ्यो दीयते इयं

ध

न साज्येनोत्सादितस्य च ७ सर्वोषधैः सर्वगंधैर्विलिप्तशिरसस्तथा सदासनोपविष्टस्य स्वस्तिवाच्या
 द्विजाः शुभाः ८ अश्वस्थानाङ्गनाड्यस्त्रीकांसंगमा ददात् मृत्तिकां रोचनं गंधांगुगुलं चाशुनिक्षिपेत् ९
 या आहताद्येकवर्णैश्चतुर्भिः कलशैर्हृदात् चर्मण्यानदुहेरक्ते स्थाप्यं सदासनं ततः १० सहस्राक्षं शतधारमृषिभिः
 पाचनं कृतं तेन त्वामग्निविं चाग्निपावमान्यः पुनंतुते ११ भगते वरुणो राजा सगं सूर्यो बृहस्पतिः भगमिंश्च वायु
 श्वसगं सप्तर्षयो रदुः १२ यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमेते यज्जमूर्धनि ललाटे कर्णयो रक्ष्णो रापस्तं तु सर्वदा १३ स्नात
 स्य सौर्षणं तैलं सुवेणोदुंबरेण तु जुहुयान्मूर्धनि कुशान्सव्येन परिगृह्य च १४ तश्च संमितश्चैव न धाशालकटंकटौ
 कृष्णोऽप्यो राजपुत्रश्चैत्यं ते स्वाहा समन्वितैः १५ नामभिर्विलिप्तं त्रैश्वनमस्का मि रसमन्वितैः दद्याच्चतुष्पथैश्च
 कुशानां स्तीर्य सर्वतः १६ कृताकृतांस्तुलंश्च पल्लोदनमेव च मत्स्यान्पक्वांस्तथैवामांसां समेतां वदेव तु १७ पु
 ष्यं चित्रं सुगंधं च सुरां च विविधामपि मूलकं पूरिकापूषांस्तथैवोडेरकाः स्वजः १८ दध्यन्नं पायसं चैव गुडं पित्तं समो

या. स्म.
१४

परिपालने चारुतस्करदुर्वृत्तमहासाहसिकादिभिः २७ पीड्यमानाः प्रजारक्षेत्कायस्थेऽथ विशेषतः
अरक्ष्यमाणाः कुर्वन्ति यत्किंचित् किं विषं प्रजाः २८ तस्मात्तु नृपते रक्ष्यस्माद्दृष्ट्वा लोकरान् येराष्ट्राधि
कृतास्तेषां चारैर्ज्ञात्वा विचेष्टितं २९ साधून् सन्मानयेद्वा विपरीतांस्तनुधातयेत् उल्कोच्च जीविनोऽव्यर्हाना
न्कृत्वा प्रवासयेत् ३० सदानमानसत्कारान् शोचिष्यान्वासयेत्सदा अन्यायेन नृपो राष्ट्रात्स्वकोशं योभि
वर्धयेत् ३१ सोचिरादिगतश्रीको नाशमेति स बांधवः प्रजापीडनसंतापात्समुद्भूतोऽकृताशनः ३२ राज्ञः
श्रियं कुलं प्राणानदग्धा विनिवर्तयेत् य एव नृपते धर्मः स्वराष्ट्रपरिपालने ३३ तमेव कस्मन्माप्नोति परराष्ट्र
वेशं नयन् यस्मिन् देशे य आचारो व्यवहारः कुलस्थितिः ३४ तथैव परिपाल्यो सोऽयं यावदशमुपागतः मंत्र
मूलं यतो राज्यान्मंत्रं सरक्षितं ३५ कुर्याद्यथानवविदुः कर्मणामाफलो दयात् अरिर्मित्रमुदासीनो न त
रस्तत्परः परः क्रमशो मंगलं चित्यं सामादिभिरुपक्रमैः ३७ उपायाः सामदाने च भेदोऽस्ति येन च सम्यक्

१४

प्रयुक्ताः सिध्येयुर्दंडस्त्वगतिकागतिः ३८ सिंहं च विग्रहं यानमासनं संश्रयंतथा द्वैधीभावं गुणो नेता
न्यथा वत्सपरिपालयेत् ३९ यदा सस्यगुणोपेतं पराराष्ट्रं तदा व्रजेत् परश्वहीन आत्मा च हृष्टवाहनपूरुषः ४०
दैवपुरुषकास्त्वैव कर्मसिद्धिर्यवस्थिता तत्रैव मसि व्यक्तं पौरुषं पौर्वदेहिकं ४१ केचिद्देवास्त्वसावाका लत्पुरुष
कारतः संयोगे केचिद्विद्वन्ति फलं कुशलबुद्धयः ४२ यथा ह्येके तच्चक्रेण रथस्य न गतिर्न वेत् एवंपुरुषकूरेण वि
ना देवं न सिध्यति ४३ हिरण्यभूमिलाभेभ्यो मित्रलब्धिर्विशयतः अतो यते तत्प्राप्तं भैरक्षे तस्य समाहितः
४४ स्वाम्यमात्यजनो दुर्गकोशोऽस्ति येन च मित्राण्येताः प्रकृतयो राज्यां सप्तांगमुच्यते ४५ तदवाप्य नृपोऽ
दंडवृत्तेषु निपातयेत् धर्मोऽहिंसा रूपेण ब्रह्मणानिर्मितः पुरा ४६ सनेतुं न्यायतो शक्यो लुब्धेनाकृतबुद्धि
ना सत्यसंधेन भुवि नासु सहायेन धीमता ४७ यथा शास्त्रं प्रयुक्तः स न देवास्तरमानवा जगदानंदयेत्सर्वम
न्यथा तत्प्रकोपयेत् ४८ अधर्मदंडं न स्वर्गकीर्तिं लोकविनाशनं सम्यक्तुदंडं न राज्ञः स्वर्गकीर्तिं जयावहं ४९ अ

या. स्म.
१५

विभ्राता सुतो घ्योवाश्च शुरो मातुलो पिवा नांदो नामराज्ञो सिधर्मा द्विचलितः स्वकात् ५० यो ह्युपानंद
ये इजा सम्यक् वध्याश्च हाघातयेत् इष्टं स्यात् क्रतुमिस्तेन समाप्रवरदक्षिणेः ५१ इति संचित्य नृपतिः क्रतुतु
ल्य फलं पृथक् व्यवहारान् स्वयं पश्येत् सभ्यैः परिहृतो न्वहं ५२ कुलातिजातीः श्रेणीश्च गणान् जानपदानपि
स्वधर्माच्च लिता नृराजा विनीय स्थापयेत्यथि ५३ जाळसूर्यमरीचिस्तुत्रसरेणुरजः सिद्धं तेष्टे लिप्तास्तुता
स्ति श्वोराजसर्धपउच्यते ५४ गोरस्तुतेत्रयः षट्तेयवो मध्यस्तुतेत्रयः कृष्णलः पंचते माषस्ते सुवर्णस्तुतो
श ५५ फलं सुवर्णश्च त्वारः पंचवापि प्रकीर्तिते द्वे कृष्णलेरुप्य माषो धरणं वोडशैवते शतमानं तु दशमि
धरणैः पलमेव च निष्कः सुवर्णश्च त्वारः कार्षिकस्तां त्रिकः पणः ५६ साशीतिः पणसाहस्रो दंडुत्तमसाहसः तदर्थं
मध्यमः प्रोक्तस्तदर्थं मध्यमः स्मृतः ५७ धिगंडुस्त्वथवा गंडो धनदंडो वधस्तथा योज्यास्तुता स मस्तावाद्य पराध
वशादिमे ५८ ज्ञात्वा परो धं देशं च कालं बलमथापि वा वयः कर्म च वित्तं च दंडं दंड्येषु पातयेत् ६० इति याज्ञवल्की १५

हृदयं

प्रजाभ्यश्चाभयं तथा १५ य आहवे पुत्रं ते भूम्यर्थं मपराङ्मुखाः आकूटैरायुधैर्योतिस्ते स्वर्गयोगिनो पिवा
१६ पदानि क्रतुतुल्यानि भग्नेष्वतिविवर्तिनां राजा सुकृतमादत्ते हतानां विपलायिनां १७ तवाहं वादिनं क्लीबं निस्ति
परसंगतं न हन्याद्विनिवृत्तं वयुदपेक्षणाकारिकं १८ कतरक्षः समुद्रोयः पश्येदायव्ययोस्वयं व्यवहारोस्ततो दृष्ट्वा
स्नात्वा भुंजीत कामतः १९ हिरण्यं व्याघ्रतानीतं भ्रातागारैषु निक्षिपेत् पश्येच्चारांस्ततो हतान्ये ष्येन्मंत्रिसंगतः २०
ततः स्वैरविहारी स्यान्मंत्रिर्वा समन्वितः बलानां दर्शनं कृत्वा सेनान्यासं हविं तयेत् २१ संध्यामुपास्य शृणुयाच्चा
राणां गृहभाषितं गीतं नृपेस्स भुंजीत पठेत् स्वाध्यायमेव च २२ संविशेत्तूर्यघोषेण प्रतिबुध्येतथेव च शास्त्राणि
चिंतयेद्बुध्या सर्वकर्तव्यतास्तथा २३ प्रेषयेच्च तत्तश्चारांस्त्वेष्ट्येषु च सादरोन् कृत्वा कूपुरोहिताचार्यैराशीर्भिरभि
नंदितः २४ दृष्ट्वा ज्योतिर्विदो वैद्या नूदद्यात्तः कं च न मही नैवो शिकानि च तथा श्रोत्रियेभ्यो गृहणि च २५ ब्राह्म
णेषु क्षत्रीस्त्रिगंधेजिह्वः क्रोधनो रिषु स्याद् राजा मृत्युवर्गेषु प्रजासु च यथापिता २६ पुण्यात्तृषड्गमादत्ते न्यायेन

या. स्म.

१६

य पाठ्ययोऽपि शापात्ययेऽस्त्रिया विवादयेऽसद्य एव काकोन्यत्रे लुया स्मृतः १२ देशदेशांतरं याति स्त्रिकिणी
परिलेखिव ललाटं स्विद्यते चास्य मुखे वैवर्ण्यमेति च १३ परिशुष्य स्वललाक्यो विरुद्धं बहुभाषते वाक् च
शुः पूजयति नो तथोष्टौ निरुजस्यपि १४ स्वभावादि कृतिंगच्छेन्न नो वाक्कायकर्मसिः अपि योगेयसाक्ष्ये वा दुष्टः स
परिकीर्तितः १५ संहिगधार्यं स्वतंत्रोयः साधयेद्यश्च निष्पतेत् न चाहोवदेत् किं चिद्दीनो देद्व्यश्च स स्मृतः १६
साक्षिषूषयतः स तु साक्षिणः पूर्ववादिनः पूर्वपक्षे धरीभूते वभवंत्युत्तरवादिनः १७ सपणश्चेद्दिवादः स्यात्तत्र
हिनंतु दापयेत् दंडं च स्वपणं वैवर्धनिने धनमेव च १८ हलं निरस्य स्मृतेन व्यवहारान्तयेन्तुपः भूतमप्यनुपन्य
स्तहीयते व्यवहारतः १९ निष्कृते लिखितं नैकमेकदेशविभावितः दाप्यः सर्वं नृपेणार्थन्यायस्त्वनिवदितः २०
स्मृत्योर्विरोधेन्यायस्तु बलवान्व्यवहारतः अर्थशास्त्रात्तु बलवद्दुर्मशास्त्रमिति स्थितिः २१ प्रमाणं लिखितं भू-
तिः साक्षिणश्चेति कीर्तितं एषामन्यतमाभावे दिव्यान्यतममुच्यते २२ सर्वेष्वर्थविवादेषु बलवत्पुनराक्रिया

१६

आधौ प्रतिग्रहेऽस्त्रीने पूर्वातु बलवत्तरा २३ पश्यतो ब्रुवतो भूमेर्हानिर्विशतिवार्षिकी परेण भुज्यमानाया धन
स्य दशवार्षिकी २४ आधिसीमोपनिषेपजदुबालधनैर्विना तस्योपनिधिराजस्त्री श्रोत्रियाणां धनैरपि
२५ आध्यादीनां विहर्तारं धनिने दापयेद्दुनं दंडं च तत्समं राजेशक्त्यापेक्षमथापि वा २६ आगमोभ्यधिको
भोगादिना पूर्वक्रमागतात् आगमेपि बलं नैव भुक्तिस्तोकापियत्र नो २७ आगमोऽस्तु कृतो येन सोमियुक्तस्तमुद्ध-
रेत् न तत्सतस्तत्कृतो वा भुक्तिस्तत्र गरीयसी २८ सोमियुक्तः परेत स्यात्तस्य रिक्थीतमुद्धरेत् न तत्र कारणं भुक्तिरा-
गमेन विना कृता २९ नृपेणाधिकृताः पूगाः श्रेणयोऽथ कुलानि च पूर्वपूर्वगुरुज्ञेयं व्यवहारविधौ नृणां ३० बलौ
पाधिविनिर्वातान्यवहारान्निवर्तयेत् स्त्रीनक्तमंतरा गारबहिः शत्रुकृतांस्तथा ३१ मत्तो मत्तार्त्तव्यसनिवालभी-
ताऽप्योजितः असंबद्धकृतश्चैव व्यवहारोऽनसिद्ध्यति ३२ प्रनष्टाधिगतं देयं नृपेण धनिने धनं विभावयेन्न चै-
ल्लिंगैस्तत्समं दंडमहति ३३ राजा लब्धवानिधिं दद्यात् द्विजेश्योर्ध्वद्विजः पुनः विद्वानशेषमादद्यात्स सर्वस्य

या.सू.

१७

अतः प्रभुः ३४ इतरेणानिधौलब्धेरजपष्टांशमाहरेत् अनुवेदितविज्ञातोदाप्यस्तदंमेवच ३५
देयंचोरैर्हेतुंइव्यंराज्ञाज्ञानपदायतु अददद्विसमाप्नोतिकिन्विषंयस्यतस्यतत् ३६ इतिव्यवहारमात
काप्रकरणं अशीतिभागोवृद्धिःस्यान्मासिमासिसंबंधके वर्णक्रमोक्तंदिक्चतुःपंचकमन्यथा १ कां
तारगास्तदशकंसा मुद्राविंशकंशतं दद्युर्वास्वीकृतां वृद्धिं सर्वेसर्वा सुजातिषु २ संततिस्तपश्चुस्त्रीणांर
सस्याहगुणापरा वस्त्रधान्यहिरण्यानांचतुस्त्रिद्विगुणातथा ३ प्रपन्नंसाधयन्नर्थेनवाच्यो नृपतेर्भवेत् सा
ध्यमानो नृपंगच्छेदं प्रेदाप्यश्चतुर्धनं ४ गृहीतानुक्रमादाप्योधनिनामधमर्णिकः दत्वा तु ब्राह्मणायेव नृपते
स्तदनंतरं ५ राजाधमर्णिकोदाप्यः साधिता दशकंशतं पंचकं तु शतं दाप्यः प्राप्तार्थो नृपतेर्भवेत् ६ तु
हीनजातिं परिक्षीणमणार्थं कर्मकारयेत् ब्राह्मणस्तु परिक्षीणः शनैर्दाप्योयथोदयं ७ दीयमानं नृगृह्णा
तिप्रयुक्तंयः स्वकंधनं मध्यस्थस्थापितंवेत्स्यादूर्ध्वतेनततःपरं ८ अविभक्तैः कुंडं वार्ययदणंतु कृतं भवेत् ९

ये धर्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः व्यवहारान्तपः पश्येद्दिद्विर्ब्राह्मणैः सह धर्मशास्त्रानुसारेण क्रोधलोभवि
वर्जितः १ श्रुताध्ययनसंपन्ना धर्मज्ञाः सत्यवादिनः राजासभासदः कार्योरिवो मित्रे च ये समाः २ अपश्यतां
कार्यवशाद्यवहारान्तपेण तु सभ्यैः सह नियोक्तव्यो ब्राह्मणः सर्वधर्मवित् ३ रागाहोभाद्व्यादापि स्मृत्यपेता
दिकारिणः सभ्याः पृथक् पृथक् देव्या विवादाद्विगुणं दत्तं ४ स्मृत्याचारव्यपेतेन मार्गेणाधर्षितः परैः आवेदयति य
ज्ञाते व्यवहारपदं हितत् ५ प्रत्यर्थिनो यतो लेख्यं यथा वेदितमर्थिना समामास तदर्धाहनामजात्यादिविहितं ६
श्रुतार्थस्योत्तरं लेख्यं पूर्वावेदकसन्निधौ ततो यश्लेखयेत् सद्यः प्रतिज्ञातार्थं साधनं ७ तस्मिद्धौ सिद्धिमाप्नोति विपरी
तमतोन्यथा चतुष्पाद्यवहारोयं विवादेषूपदर्शितः ८ अमियोगमनिस्तीर्य नैनं प्रत्यभियोजयेत् अमियुक्तं
च नान्येन नोक्तं विप्रकृतिं नयेत् ९ कुर्यात्प्रत्यभियोगं च कलहे साहसेषु च उपययोः प्रतिशूराद्यः समर्थः कार्य
निर्णये १० निद्रुवे भावितो दद्याद्द्वनं राज्ञे च तत्समं मिथ्याभियोगी द्विगुणमभियोगाद्द्वनं बहेत् ११ सासेहस्ते

नमोक्ष्यते कालेकालेकृतो नश्येत्फलसोग्योन नश्यति २१ गोप्याधिसोगेनो वृद्धिः सोपकारेण हापिते नष्टो
 देयो विनष्टश्च देवराजकृतादृते २२ आधिस्वीकरणात्तिष्ठिरक्षमाणोप्यखरतो यातश्चेदन्य आधेयो धनभागाध
 नाभवेत् २३ चरित्रबंधककृतं सवृद्धादापयेद्वनं सत्यं कारकृतं इदं द्विगुणं प्रति पौदेयेत् २४ उपस्थितस्य मोक्ष
 व्य आधिस्तेनोन्यथा भवेत् प्रयोजके सति धनं कुलेन्यस्याधिमाप्नुयात् २५ तत्कालकृतमूल्यो वा तत्र तिष्ठेद्वृद्धि
 कः विनाधारणिकाद्वापि विक्रीणीत स साक्षिकं २६ यदा तु द्विगुणीभूतमृणमाधौ तथा खलु मोक्ष्य आधिस्तदुस
 ने प्रविष्टे द्विगुणे धने २७ इति कृणादानप्रकरणं वासनस्तु मनारव्यायहस्तेन्यस्य यदप्यने इव्यं तदोपनिधिक्
 प्रतिदेयं तथैव तत् १ नदाप्योपहतं तंतुराजैर्देविकतस्करैः श्रेष्ठैश्चेन्मागिते दत्ते दाप्योदंडं च तत्समं २ आजीव
 नस्वेह्यदादंड्यो दाप्यस्तद्वापि सोदयं याचितान्वाहितन्यासनिक्षेपादिष्वयं विधिः ३ इति निक्षेपप्रकरणं ॥ तप
 सिनोदानशिलाः कुलीनासत्यवादिनः धर्मप्रधानाः क्रजवः पुत्रवंतो धनान्विताः १ अचराः साक्षिणो ज्ञेयाः श्रोतस्मा

तक्रियापराः यथाजातियथावर्णं सर्वे सर्वेषु च स्मृताः स्त्रीबालवृद्धकितवमतो नमत्ता मिशस्तकाः रंगावतारि
 पारखंडिकूटकृद्विकलेन्द्रियाः ३ पतितात्तार्थसंबंधिसहाय रिपुतस्कराः साहसी दृष्टदोषश्च निर्दोषास्त्वसाक्षिणः
 ४ उभयानुमतः साक्षी भवत्येका विधर्मवित् सर्वः साक्षी संप्रहणे चौर्ये पारुष्यसाहसे ५ अजुवन्निनरः साक्ष्यम
 णं सद्गुरुबंधकं राजा सर्वप्रदायः स्यात् षड्चत्वारिंशकं १० नददाति हि यः साक्ष्यं जानन्नपि भराधमः स कूटसाक्षि
 णां प पक्षुल्योदंडे न चैव हि ११ साक्षिणः श्रावयेद्वादी प्रतिवादि समीपगान् येषां त कृतं लोकामहापातकिं नान्तथा
 (७) अग्निदानां च ये लोका ये च स्त्रीबाळघातिनां सतान् सर्वानवाप्नोति यः साक्षिणं तं वदेत् ८ सुकृतं यत्त्वया किंचि
 ज्जन्मांतरशतैः कृतं तत्सर्वं तस्य जानीहि यं पराजयसे मृषा १४ द्वेधे बहुना वचनं समेषु गुणिनां तथा गुणिद्वे
 धेतुवचनं ग्राह्यं ये गुणवत्तमाः १५ यस्यौचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां सजयी भवेत् अन्यथा वादिनो यस्य ध्रुवस्त
 स्य पराजयः १६ उक्तेऽपि साक्षिणिः साक्ष्ये यद्यन्ये गुणवत्तमाः द्विगुणा वा न्यथा ब्रूयुः कदास्युः पूर्वसाक्षिणः १७ वृ
 थ कष्टपदं नोयाः कूटकूटसाक्षिणस्तथा विवादा द्विगुणं दंडं विवायो ब्राह्मणः स्मृतः १८ यः साक्षी आवितो न्यभ्यो

या.सू.

१८

निकुतेतत्तमोवृत्तः सदाप्योष्टगुणं दंडं विवासापंतुविवासयेत् १५ वर्णिनां हि वधो यत्र तत्र साक्ष्यं न तं वेदे
तत्तत्पावनाय निर्वाप्य। श्वास्तसारस्य तो द्विजैः १६ इति साक्षिप्रकरणं यः कश्चिदर्थो निष्ठातः स्वरुच्यातु
परस्परं लेख्यं तु साक्षिप्रकार्यं तस्मिन्धनिकपूर्वकं समामासतदर्धाहनामजातिस्वगोत्रकैः सब्रह्मचारिकात्मीय
पितृनामादिचिह्नितं १ समाप्तेर्धेः कृणीनां च स्वहस्तेन निवेशयेत् मतमेमुकपुत्रस्य यत्रोपरि च लेखितं ३ साक्षिण ४
श्च स्वहस्तेन पितृनामकपूर्वकं अत्राहममुकः साक्षी लिखेयुरितिते समाः ४ उभयाभ्यर्थिते नैतन्मया ह्यमुकस्य पुत्रो
लिखितं ह्यमुकेनेति लेख्यं तेनातो लिखेत् ५ विनापि साक्षिभिरलेख्यं स्वहस्ते लिखितं तु यत् तत्प्रमाणं स्मृतं सौम्यं
बलोपाधिकृतादृते ६ कृणीलेख्यकृतं देयं पुरुषैस्त्रिभिरेव तु आधिस्तुभुजने तावदावतन्न प्रदीयते ७ देशांतर
स्तु दुर्लेख्येन ह्येन ह्येन ह्येन तथा भिन्ने दग्धे वयो धिने लेख्यमन्यनु कारयेत् ८ संदिग्धलेख्यं शुद्धिस्त्यात्स्वहस्तलिखिता
दिभिः युक्तिप्राप्तिक्रियाचिह्नसंघातं वधो गमहेतुभिः ९ लेख्यस्य पृष्ठे सिलिखेद्वा दत्वा णिको धनं धनीचोपगतं दद्यात्स्व
हस्तपरिचिह्नितं १० दत्वा णो पाठयेत् शुद्धे वा न्यस्तु कारयेत् साक्षिप्रकरणं च वेद्यं दत्तं दत्तं ससाक्षिकं ११ इति लेख्यप्र
लेख्यं

१८

सूराकामद्युतकृतं दंडं शुल्कावशिष्टकं ॥ वृथादानं तथैव ह पुत्रो दद्यान् न पैतृकं ॥ ११ ॥ २

क दद्युस्तद्धेनः प्रेते प्रोषिते वा कुटुंबिनि ९ नयोषित्यतिपुत्राभ्यां न पुत्रेण कृतं पिता दद्यादृते कुटुंबार्थो न्नपतिः
स्त्रीकृतं तथा १० गोपशौण्डिकशैलूषरजकव्याधियोषितां कृणुं दद्यात्पतिस्तस्मात्पुत्रस्तदाश्रया ११ प्रतिपन्नं
स्त्रियादेयं पत्या वा सहयकृतं स्वयंकृतं वा यदुणं नान्यतरस्त्रीदातुमर्हति १२ पितरि प्रोषिते प्रेते व्यसनाभिपुते पिवा
पुत्रपौत्रैर्कृणुं देयं निद्रवेसाक्षिभावितं १३ विद्यायाह कृणुं दाप्यो योषिद्राहस्तथैव च पुत्रो न न्याश्रितो दायपुत्र
हीनस्य रिस्थिनः १४ सूराकामद्युतकृतं दंडं शुल्कावशिष्टकं वृथादानं तथैव ह पुत्रो दद्यान् न पैतृकं १५ श्वात्तृणा मय
दंपत्योः पितुः पुत्रस्य चैव हि प्रातिभाष्यतृणं साक्ष्यमविषक्तेन तु स्मृतं १६ दर्शने प्रत्ययो दाने प्रातिभाष्यं विधीय
ते आद्यौ तु वितथे राप्यावितरस्य सुता अपि १७ दर्शनं प्रतिभूर्यत्र प्रतः प्रायाधिकोपिवा नतत्पुत्रा कृणुं दद्युर्दद्यु
र्दानाय यः स्थितः १८ बहवः स्युर्ददित्वा शौर्ददुः प्रतिभुवोधनं एकलायाश्रितेषु धनिकस्य यथा रुचि १९ प्रति
भूतपितो यत्र प्रकारं धनिनो धनं द्विगुणं प्रति दातव्यमणिकैस्तस्य तद्देवत् २० आधिः प्रणश्ये द्विगुणे धने यदि
संततिरुत्तरी पशव्येव धनं त्रिगुणमेव च ॥ वस्त्रं चतुर्गुणं प्रोक्तं रसश्चाष्टगुणस्तथा ॥ २१ ॥ इति प्रातिभूविधिः २

या.सू.
२०

उत्तानिशनेर्त्रजेत् १२ षोडशांगुलकं ज्ञेयं मंडलं तावदंतरं मुक्ताग्निं मदित ब्रीहिरदग्धः शुद्धिमाप्नुयात् १३ अं
तरापतिते पिंडे संदेहे वा पुनर्हरेत् सत्येन माभिरक्षत्वं वरुणे त्यसि शाप्यकं १४ नाभिदघ्नोदकस्य गृहीत्वो रूज
लं विशेषत् समकालमिषु मुक्तमानीयाम्बोजवी नरः १५ गते तस्मिन्निमग्नांगं पश्येच्च शुद्धिमाप्नुयात् सर्वविषवह
णपुत्रसत्यधर्मे व्यवस्थितः १६ त्रायस्वास्मादभीशापात्सत्येन भवमेभृतं एव मुक्ताविषं शाई भक्षयेद्दिमशैल
जं १७ यस्य वेगेर्विना जीर्णं बुद्धिं तस्य विनिर्दिशेत् देवानुग्रान्समभ्यर्च्य तस्मान्नोदकमाहरेत् १८ संश्राव्य पायये
त्तस्माज्जका तु प्रसूतित्रयं अर्वाकचतुर्दशादङ्गो यस्य नो राजदैविकं १९ व्यसनं जायते घोरं संशुद्धः स्यान्न संशयः
१९ इति दिव्यप्रकरणं विभागं चेत्पिता कुर्यादिह्यया विभजेत्सूतान् ज्येष्ठं वा श्रेष्ठं प्रागेन सर्वे वास्युः समांशिनः
१ यदि कुर्यात्समानं शान्त्यकार्याः समांशकाः न दत्तं स्त्री धनं यासां भर्त्रा वा श्वभुरेण वा २ शक्तस्यानीह मानस्य
किंचिदत्वा पृथक् क्रिया न्यनाधिक विभक्तानां धर्मः पितृकृतः स्मृतः ३ विभजेत्सूताः पित्रोर्ध्वं विभक्तुं मणं

२०

समं मातुर्दुहितरः शेषमृणात्ताभ्य कृते न्वयः ४ पितृद्व्याविरोधेन यदन्यत्स्वयमर्जितं मैत्रमोद्वाहिकं चै
व तायादानां न तद्भवेत् ५ क्रमादभ्यागतं द्रव्यं हृतमभ्युद्धरेत्तु यः दायादेश्यो न तद्द्याद्विद्यया लब्धमेव च ६ सामा
न्यायस्य मुथाने विभागस्तु समः स्मृतः अनेकपितृकाणां तु पितृतोसागकल्पना ७ भूर्यापितामहोपात्ता निबंधो
द्वयमेव वा तत्र स्यात्सर्वं स दृशं स्वाम्यं पितुः पुत्रस्य चैव हि ८ विभक्तेषु सुतो जातः सवर्णायां विभागसाक द्रव्या
द्यतद्विभागः स्यादायव्ययविशोधितात् ९ पितृभ्यां यस्य यदत्तं तत्तस्यैव धनं भवेत् पितुर्ध्वं विभजतां माताप्यंशं
समं हरेत् १० असंस्कृतास्तु संस्काराश्चातृभिः पूर्वसंस्कृतैः भगिन्यश्च निजां दंशादत्वा त्वैरांतुरीयकं ११ चतुस्त्रि
ष्टोकभागास्तु वर्णशो ब्राह्मणात्मजाः क्षत्रजास्त्रिष्टोकसागा विद्रास्तु द्वेष्टकसागिनः १२ अन्योन्यापहतं द्रव्यं विभ
क्त्येयं तु दृश्यते तत्पुनस्ते समैरंशे विभजेरन्निति स्थितिः १३ अपुत्रेण परक्षेत्रे नियोगोत्पादितः सुतः उत्पयो रप्यसौ
पुत्रोऽपि पिंडदाता च धर्मतः १४ औरसो धर्मपत्नीजस्तत्समः पुत्रिकासुतः क्षेत्रजः क्षेत्रजातस्तु सगोत्रेणे तरेण वा १५
कृषी १ यस्याग्निं यत कन्याया वाचा सत्ये कृते पतिः ॥ तामनेन विधानेन निजो विंदे तदेवरः ॥ १५ ॥

या. स्म.

२१

स

गृहे प्रहृन्नुत्पन्नो गृहजस्तु तस्मैतः कानीनः कन्यकाजातो मातामहस्ततो मतः १६ अक्षतायां क्षतायां वा
जातः पौनर्सेवः स्मृतः दद्यान्मातापितायै वा सपुत्रो दत्तको सवेत् १७ कीतश्च ताभ्यां विक्रीतः कृत्रिमस्यास्वयं कृतः
दत्तात्मा तु स्वयं दत्तो गर्भे विन्नः सहो ह्यजः ३८ उक्ते १८ उक्ते गृह्यते यस्तु सोपविद्धो भवेत्सुतः पिंडर्दी प्रहुरश्चैवोप
र्वाभावे परः परः १९ जातीयेष्वयं प्रोक्तस्तनयेषु मया विधिः जातो पिदास्यां श्रद्धेण कामतो शहरो भवेत् २० मृते
पितरि कुर्युस्तं भ्रातरस्त्वर्धमागिकं अश्रातको हरेत्सर्वं दुहितृणां सुतादते २१ पत्नी दुहितरश्चैव पितरो भ्रातरस्तथा
तत्सुता गोत्रजा बंधुशिष्यस ब्रह्मचारिणः २२ एषामभावे पूर्वस्य धनमागुत्तरोत्तरः स्वर्थात्स्य पुत्रस्य सर्वव
र्णेष्वयं विधिः २३ वानप्रस्थयति ब्रह्मचारिणां सिक्छुत्ताग्निः क्रमेणाचार्यसहिष्यधर्मभ्रात्रे कतीर्थिनः २४ सं
सृष्टिनस्तसं सृष्टी सोदरस्य तु सोदरः दद्याच्चापहरेच्छांशं जातस्य च मृतस्य च २५ अन्योदर्यस्तु सै सही नान्योदर्यो
धनं हरेत् असंसृष्टा विवादद्यात्सै स्वर्णानान्यमातजः २६ क्रीबोथ पतितस्तज्जः पंगुरुन्मत्तको जडः अंधो चिकि

२१

यद्यस्मिन् पापकृन्मातस्ततो मां त्वमधो नय ॥ ७ ॥

करणा ॥ १॥ तुलाग्न्यापो विषं कोशो दिव्यानीह विशुद्धये महाभियोगे चेतानि शीर्षं स्तेभियोक्तुरि १ रुच्या क
वान्यतरः कुर्यादपरो वर्तये छिरः विनापि शीर्षं का कुर्यान् नृपदो हे पातके २ (महातीर्थे तुलादीनि कोशमल्पेन दा
पयेत् शताधं दापयेत्तु द्दमशुद्धं दंडयेन्नृपः ३) सचैतं स्नानमाह्वयसूर्योदयउपोषिते कारयेत्सर्वदिव्यानि नृपब्राह्म
णसंनिधौ ४ तुलास्त्रीबालवृद्धाधपंगुब्राह्मणरोगिणां अग्निर्जलं वा श्रद्धस्य यवाः सप्तविधस्य वा ५ नासहस्रा
हरेत्काळं नेतुं कानै विषं तथा नृपार्थेष्वपि शापे च वहेयुः शुचयः सदा ६ तुलाधारणविद्वद्भिरभियुक्तस्तुलाश्रितः
प्रतिमानसमीभूतो देवां कृत्वा विभामितः ७ त्वं तुले सत्यधामासि पुरा देवैर्विनिर्मितो तत्सत्यं वद कल्याणि संशया
न्मां विमोचय ८ १३ इह श्वेदमयोर्ध्वमां तुलाभित्यभि मंत्रयेत् करौ विमृदितव्रीहेर्लक्षयित्वा ततो न्यसेत् ९ सप्ता
श्वस्य पत्राणि तावत्सूत्रेण वेष्टयेत् त्वमग्ने सर्वभूतानां मंत्रश्चरसि पावक १० साक्षि च तुण्यपापेभ्यो ब्रह्मसत्यं क
वेमम तस्यैत्युक्तवतो हं पंचाशत्पलिकं समं ११ अग्निवर्णं न्यसेत् पिंडं हस्तयो रुतयोरपि सतमादाय सप्तैव मं

मौलवद्वादयस्त्वन्येदं नीत्याः ८५ कृपथक ॥

या. स्म. सामंतावौ ससु ग्रामाश्चत्वारोष्टो दशापि वा रक्तस्त्रगवसनाः सीमानयेयुः स्थितिधारिणः ३ अन्तर्नेतुश्चक
२२ दंड्याराज्ञामध्यमसाहसं असावेतात्तु चिह्नानिराज्ञासीमः प्रवर्तितः ४ आरामायतनग्रामनिपानोद्यानवेशमसु
एष एव विधिर्ज्ञेयो वर्षावुप्रवहादिषु ५ मर्यादायाः प्रभेदे तु सीमातिक्रमणे तथा क्षेत्रस्य हरणे दंडा अधमोत्तममध्य
माः ६ न निषेधो लब्धबाधस्तु सेतुः कल्याणकारकः परभूमिहरन्कूपः स्वल्पक्षेत्रो बहूदकः ७ स्वामिने यो निवेद्य
क्षेत्रे सेतुं प्रवर्तयेत् उत्पन्ने स्वामिनो सौगते तदसावेमहीपतेः ८ फोलाहतमपि क्षेत्रं यो न कुर्यान्न कारयेत् तं प्रदाप्य
कृष्णसहस्रक्षेत्रमन्येन कारयेत् ९ इति सीमाविवादप्रकरणं माघानष्टौ तु महिषीसस्य घातककारिणी दंडनीया स्य
तदर्थं तु गोस्तदर्थं मजाविकं १ भक्षयित्वा पविष्टानां यथोक्ता न्निगुणोदमः सममेषां विधीते पित्रोश्च महिषीसमं २
यावत्सस्यं विनश्येत्तु तावत्स्यात्क्षेत्रे विनाः फलं गोपस्ताप्यस्तु गोमिर्तु पूर्वोक्तं दंडमहीति ३ महोक्षोत्सृष्टपशवः सति
कांगंतु कार्ये पातोयेषां वृत्तौ मोक्ष्यारो जेदेव परिपुताः ४ यथा विज्ञान्य भूगोपः सायं प्रत्यर्पयेत्तथा प्रमादमृतमन २२
पथिग्रामविधीतां ते क्षेत्रे दोषो न विद्यते ॥ अकामतः कामचारैश्चोरवदुर्महीति ॥

स्य ३

वा

रा. स्म. शांश्च प्रदाप्यः कृतवेतनः ५ पालदोषविनाशे तु पाले दंडो विधीयते स्वार्धत्रयोदशपणः स्वामिने मूल्यमेव च
६ ग्रामेष्ठपागो प्रचारो भूमिराजवशेन वा द्विजस्तुणेधः पुष्पाणि सर्वदेतः स्ववदाहरेत् ७ धनुः शतं परीणाहो ग्रा
मसेत्रांतरं भवेत् देशे ते कर्बुसंस्थान्तगरस्य चतुःशतं ८ इति स्वामिपालविदं प्रकरणं स्वल्पक्षेत्रान्यविक्रीतं तु
क्षेत्रे प्रकाशिते हीना इहो हीनमूल्यो वेलाहीने चतुःस्करः १ नष्टापहतमासाद्य हर्तारं ग्रामयेन्नरं देशकालातिपत्तौ वा ग
हीत्वा स्वयमर्पयेत् २ विक्रेतुर्दर्शनाच्छुद्धिः स्वामी इव्यं न पोदमं क्रीतमूल्यमवाप्नोति यः सद्यः क्रयविक्रयी ३ आरामेनो
पभोगेन नष्टं भाव्यमतो न्यथा पंचबंधोदमस्तस्य रातस्तेना विभाविने ४ हतं प्रनष्टं यो इव्यं परहस्तादवाप्नुयात् अ
निवेद्य न पोदंड्यः स तुषणनवतिः पणान् ५ शौक्लिकैः स्थानपालैर्वा नष्टापहतमाहतं अर्वाकसंबत्सरा स्वामी हरे
तपरतो नपः ६ पणानेकशफेदद्याच्चतुरः पंचमानुषे महिषोष्टगवीद्वौद्वौ पादं पादमजाविके ७ स्वकुटुंबाविरोधे
न देयं सरसुतादृते नान्वये सति सर्वस्वयच्चान्यस्मै प्रतिश्रुतं ८ प्रतिग्रहः प्रकाशः स्यात्स्थावरेषु विशेषतः दयं प्रति

या. स्म.

२३

श्रुतं चैव इत्थानापादरेत्युनः ८ देशेकपंचसप्ताहमासत्रयार्धमासिकं बीजायोबाह्यरत्नस्त्रीराखपुं
सांपरीक्षणे १० अग्नौ सुवर्णमक्षीणं द्विफलं रजतेशतं अष्टौ त्रपूणि सीसे च ताम्रे पंच दशायसि ११ शते दश
फला हृदि रौर्णकार्पाससौत्रिके मध्ये पंच फला हृदिः सूक्ष्मे तु त्रिपलामता १२ कार्मिके रामबद्धे च त्रिंशद्भागः
क्षयो मते नक्षयो न च हृदिः स्यात्कोशे ये वाल्कलेषु च १३ देशं कालं च सौगं च ज्ञात्वा नष्टे बला बलं इव्याणां कु
शला न्युर्येतदाप्यमसंशयं १४ बलादासीकृतो यश्च विक्रीतश्चापि मुच्यते स्वामिप्राणप्रदो यस्तु त्यागात्तन्नि
कृयादपि १५ प्रब्रज्या वसिते राज्ञो दासश्चामरणं तिकः वर्णानामानुलोभ्येन निंद्यः संप्रतिलोमतः १६ कृतशि
न्योपि निवसेत्कृतकालं गुरोर्गहं अंते वा सिगुरुप्राप्तभोजनस्तत्फलप्रदः १७ राज्ञा कृत्वा पुरे स्थानं ब्राह्मणान्य
स्य तत्र तत् त्रैविद्या रत्निमद्भ्यास्त्वधर्मपाल्यतामिति १८ निजधर्माविशेधेन यस्तु सामर्थ्यको भवेत् सोपिय
त्नेन संरक्ष्यो धर्मो राजकृतश्च यः १९ गणद्वयं हरेद्यस्तु संविदं लंघयेच्च यः सर्वस्वहरणं कृत्वा तं राजा द्विप्रवासयेत् २०

२३

तस्य रोगाद्या भर्तव्यास्तु निरंशकाः २७ औरसाः क्षेत्रजास्तेषां निर्दोषाश्च महारिणाः स्तुता स्त्रीषां प्रभर्त
व्याया बद्धे भर्तृसात्कृताः २८ अपुत्रा योषितश्चैषां भर्तव्याः साधुवृत्तयः निर्वास्याद्याभिचारिण्यः प्रतिकूलस्तथै
व च २९ पितृमातृपतिभ्रातृदत्तमध्यग्न्युपागतं आधिबेदनिकाद्यं च स्त्रीधनं परिकीर्तितं ३० बंधुदत्तं तथा मुल्यं
मन्वाधेयिकमेव च अतीतायामप्रजसि बाधवास्तदवाप्नुयुः ३१ अप्रजस्त्रीधनं भर्तुर्ब्राह्मणैर्दिचतुर्ष्वपि इहितु
णां प्रसूता चेह्येषु पितृगामितत् ३२ तदत्वा कन्या हरन्देद्र्यो वायं दद्याच्च सोदयं मतायां सर्वमादद्यात्परिशोध्यो भ
वेदयं ३३ इति सधर्मकार्ये च व्याधौ संप्रतिरोधके गृहीतं स्त्रीधनं भर्तुर्न स्त्रियैदानुमर्हति ३४ अधिविन्नं स्त्रि
ये दद्यादाधिबेदनिकं समं न दत्तं स्त्रीधनं यस्यैदत्ते त्वधर्मं प्रकीर्तितं विभागनिद्रुवेत् ज्ञातिबंधसाक्ष्यमिलेत्स्वितेः विभा
गभावनान्नेयाग्रहक्षेत्रे श्रयोतकैः ३५ इति विभागप्रकरणं सीमो विवादेष्वस्य सामंताः स्थविरादयः गोपाः
सीमारुषीणाश्च सर्वे वचनगोचराः १ नयेयुरेते सीमानं स्तूलां गारतुषडुमैः सेतुबन्दीकनिम्ना स्त्रीचैत्याद्यैरुपलक्षितं २

या. स्म.

२४ लि

इतिवेतनादानं गृहेशांतिकवृद्धिस्तुसप्तिकायंचकंशतं गृहीयाद्भूतकितवादितरादृशकंशतं १ ससम्य
स्थाकितोदद्यातराज्ञोभागंयथाश्रुते जितमुद्राहयेज्जैवेदद्यात्सत्यंवचःसमी २ प्राप्तेनपतिनासागेप्रसिद्धे
धूर्तमंडले जितंसमभिकेच्छानेदापयेदन्यथान्तु ३ इष्टारोव्यवहाराणांसाक्षिणश्चतएवहि राज्ञोसचिह्न
निर्वास्याःकृताक्षोपधिदेविनः ४ द्यूतमेकस्त्रयंकार्यंतस्करज्ञानकारणात् एषएवविधिर्ज्ञेयःप्राणिद्युतेसमा
कृये ५ इतिद्यूतसमाकृत्यं ६ सत्यासत्यान्यथास्तोत्रैर्न्यनागेंद्रियरोगिणां क्षेमंकरोतिचेदंज्यःपणानर्धत्र
योदश १ अभिगंतास्मिभगिनीमातरंवातवेतिहं शयंतंदापयेद्राजापंचविंशतिकंदमं २ अधोधर्मेषुद्विगुणः
परस्त्रीपूतमेषुच दंडप्रणयनंकार्यंवर्णजात्युत्तराधरैः ३ प्रतिलोमापवादेषुद्विगुणस्त्रिगुणादमाः वर्णानामानु
लोम्येनतेस्मादधार्थहानितः ४ बाहुयीवानेत्रसक्वि विनाशेवाचिकेदमः शक्यस्तदर्धिकःपादनासाकर्णक
रादिषु ५ अशक्तस्तवदन्नेवेदंडनीयःपणान्दश तथाशक्तःप्रतिभुवंदायःक्षेमायतस्यतु ६ घतनीयेकृते

२४

क्षेपेदंडोमध्यमसाहसः उपपातकपुक्तेषुदायःप्रथमसाहसं ७ त्रैविद्यनपदेवानांक्षेपउत्तमसाहसः मध्य
मोजातिपणानांप्रथमोयामदेशयोः ८ असाक्षिकहृतेचिकैर्यक्तिभिश्चागमेनच इष्टव्येव्यवहारस्तकूरचिह्नकृतो
भयात् ९ भस्मपंकरजःस्पर्शेदंडोदृशपणःस्मृतः अमेध्यपाणिनिद्युतस्पर्शनेद्विगुणस्ततः १० समेष्वेवंपरस्त्री
षुद्विगुणस्ततमेषुच हीनोष्वर्धदमोमोहदमेदिमिरदंडनं ११ विप्रपीडाकरंछेद्यमंगमब्राह्मणस्यतु उद्धर्णेप्रथ
मोदंडःसंस्पर्शतुतदर्धिकः १२ उद्धर्णेहस्तपादेतुशतविंशतिकोदमो परस्परंतुसर्वेषांशस्त्रेमध्यमसाहसः १३ पा
दकेशांशुककरोलुंबनेषुपणान्दश पीडाकर्षांशुकाचेष्टपादाध्यासेशतदमाः १४ शोणितेनविनादुःखंकुर्वन्काष्ठा
दिमिर्नरः द्वात्रिंशतंपणान्दण्डोद्विगुणंदर्शनेस्त्रजः १५ करपाददत्तेसंगोछेदनेकर्णनासयोः मध्योदंडोवर्णोदंडे ३
मृतकल्पहतेतथा १६ चेष्टासोजनवायोधेनेत्रादिप्रतिषेदने कंधराबाहुस्तथावभेदेमध्यमसाहसः १७ ए
कंधराबाहुनांचयथाक्ताद्विगुणोदमः कलहापहतेदेयंदंडश्चद्विगुणःस्मृतः १८ दुःखमुत्पादयेद्यस्तसममु

या.सू.

२५

जी

स्थानजं व्ययं दायो दंडं च योयस्मिन्कलहे समुदाहतः १२ अभिघाते तथा छेदे भेदे कुञ्जावपातने पणान्दाप्यः
पंचदशविंशतिं तद्व्ययं तथा २० दुःखोत्पादि गृहे इव्यं क्षिपन्त्याणहरं तथा षोडशार्थः पणान्दाप्यो द्वितीयो मध्यः
मंदमं २१ दुःखे शोणितोत्पादेशाखां गच्छेदने तथा दंडः क्षुद्रपशरनांतु द्विपणप्रवृत्तिक्रमात् २२ लिंगस्य द्वे
दने मत्स्यो मध्यमो मूल्यमेव च महापशूनामेतेषु द्वेभ्यो द्विगुणोदमाः २३ प्ररोहि शिखिनां शाखास्त्वंधसर्वे वि
दारणे उपजीव्य द्रुमाणांतु विंशतिं द्विगुणोदमाः २४ चैत्यश्मशानसीमासु पुण्यस्थाने सुरालये जातद्रुमाणां द्वि
गुणोदमो वृक्षेऽप्यविश्रुते २५ गुल्मचुम्बुक्षुफलताप्रतानोषधिवीरुधां पूर्वस्मृतादर्थदंडः स्थाने पूज्येषु कर्त्तव्ये २६
सामान्य इव्यप्रसभहरणात्साहसं स्मृतं तन्मूल्या द्विगुणोदंडो निरुवेतु चतुर्गुणः २७ यः साहसं कायति सदा
प्यो द्विगुणोदमं यश्चैव मुक्ताहंदाता कारयेत् चतुर्गुणं २८ अर्धाक्रोशाभिक्रमकृद्वाहभार्याप्रहारदः संदिष्टः
स्याप्रदाता च समुद्रग्रहभेदकृत् २९ सामंतकुलिकादीनामपकारस्य कारकः पंचाशत्यणिकोदंडोऽप्यभिमितिविति

२५

कर्त्तव्यं वचनं सर्वैः समूहकृतवादिनां यस्तत्र विपरीतः स्यात्सदाप्यः प्रदमंदमं २१ समूहकार्यं आया
तान्कृतकृत्यान्चि सजयेत् सदानमानसत्कारेः पूजयित्वा महीपतिः २२ समूहकार्यं प्रहितो यल्लसेन तदर्पयेत्
सोपियलेन संरक्ष्यो धर्मो राजकृतश्च यः एकादशगुणं दायो यद्यसौ नार्पयेत् स्वयं २३ धर्मताः श्रुचयो लुब्धाभ
वेयुः कार्यचिंतकाः कर्त्तव्यं वचनं तेषां समूहकृतवादिनां २४ श्रेणिनैगमपाषाणगणानामप्ययं विधिः स्वेदं स्ते
षां न पोरक्षेत् पूर्ववृत्तिं च फालयन् २५ गृहीतवतनः कर्मत्यज न द्विगुणमावहेत् अगृहीते समं दायो भृत्ये रक्ष्य
उपस्करः २६ दायस्तदशमं सागं वाणिज्यपशुशस्यतः अनिश्चित्य भृत्यं स्तुत्वा कारयेत् समं हीहिता २७ देश
कालं च यो तीयाल्लाभं कुर्याच्च योन्यथा तत्र स्यात्स्वामिनः छंदोधिकं देयं कृते धिके २८ यो यावत्कुरुते कर्मता वत्तस्य तु
वतनं उभयोरथ साध्यं चेत्साध्ये कुर्याद्यथाश्रुतं २९ अराजदेवकं न छंसां दं दायं स्तुत्वा हकः प्रस्थानविघ्नकृच्चैव
प्रदाप्यो द्विगुणं भृतिं प्रकांते सप्तमं सागं चतुर्थं पथि संत्यजेत् भृतिमर्धपथे सर्वान्पदाप्यस्त्यजको विव ३१

या.सु.

२६

स्तुषोडश मृच्चर्ममणिसूत्रायः काष्ठवल्कलवाससा ४२ अजातौ जातिकरणे विक्रेयाष्टगुणोदमः समुद्र
परिवर्त्तचसारसांडचक्रविमं ४३ आधीनं विक्रयं वापि नयतो दंडकल्पनां भिन्ने पणेतु पंचाशत्पणेतु शतमुच्य
ते ४४ द्विगुणे द्विशतो दंडो मूल्यवृद्धौ तु वृद्धिमान् संभूय कुर्वता मर्घ्यं सबाधं कारु शिल्पिनां ४५ अर्घ्यस्य
क्रासं वृद्धिं चासाहस्रौ दंडो ज्येते संभूय वणिजां पण्यमनर्घ्यो णो परं धतां ४६ विक्रीणतां वा विहितो दंड उत्तम
साहसः राजनिष्ठाप्यते योर्धः प्रत्यहं तेन विक्रयः क्रयो वा विस्ववस्तस्मा वैणिजां लाभकृत्स्नतः स्वदेशपण्ये तु
शतं वणिग्गृहीत पंचकं ४८ दशकं पारदेश्येतु यः सद्यः क्रयविक्रयी पण्यस्योपरि संस्थाप्य व्ययं पण्यसमु
द्रवं ४९ अर्घ्यो तु ग्रहलकार्यं केतुर्विक्रेतुरेव च गृहीत मूल्येयः पण्यं केतुर्नैव प्रयच्छति ५० सोदयंत स्य दा
प्यो सोदिग्लासं वा दिगागते विक्रीतमपि विक्रेयं पूर्वकेतेर्यगृह्णाति ५१ हानिश्चेत्केतुरोषेण केतुरेव हि साप्त
वेत् राजदेवोपघातेन पण्ये दोषमुपागते ५२ हानिश्चेत्केतुरेवासौ याचितस्याप्रयच्छतः अन्यहस्ते च विक्रीते

५३ विक्रीणीते दमस्तत्र मूल्यानु द्विगुणो भवेत् क्षयं वृद्धिं च वणिजा पण्यानाम विजानता ५४
कीत्वा नानुशयः कार्यः कुर्वन् नष्टांशं दंडाक समवायेन वणिजां लाभार्थं कर्म कुर्वतां ५५ लाभालासौ यथाद्वयं
यथा वासं विदधतौ प्रतिषिद्धमना ह्येवं प्रमादाद्य च नाशितं ५६ सप्तदद्या द्विगुणं वा च रक्षिता द्दशमं शशाक अर्घ्यं
प्रक्षेपणा द्विगुं भागं शुक्लं न पेहरेत् ५७ व्याप्तिं हं रजयोग्यं च विक्रीते राजगामितत् मिथ्या वदन्परीणां मेषु च स्त्रा
नादपासरन् ५८ दाप्यस्त्वष्टगुणं यज्ञसव्याजक्रमविक्रयी तरिकस्तु कर्कशुलं गृह्णाप्यः पणान् दश ५९ ब्राह्मणे
प्रातिवेश्यानामेतदेवानि मंत्रणे देशांतरगते प्रेते द्रव्यं दायाद बाधवाः ६० ज्ञातयो वाहरे युस्तदागं स्तेर्विना नृपैः क्षिप्तं ता
त्यजे युर्निर्लाभमशक्तो न्येन कारयेत् ६१ अनेन विचिरारव्याताः कृत्विक् कर्षक कर्मिणां ग्राहकेर्गृह्यते चोरो लोभेना
द्यपदेन वा ६३ पूर्वकर्मापराधी चितथा चाशुद्धवासकः अन्ये विशंक्या ग्राह्यानाम जात्यादि निद्रवैः दूतस्त्रीपान
सक्ताश्च भुक् भिन्नमुखस्त्वराः परद्रव्यग्रहणां च पृच्छका गृहचारिणः ६५ नायोरो व्ययवंतश्च विनष्टद्रव्यविक्रयाः

गृहीतशंकयाचौर्येनात्मानं चेद्विशोधयेत् ६६ दापयित्वा हतं इव्यं चौरदंडेन दण्डयेत् चौरप्रदायाप
हतं घातयेद्विविधैर्वधैः ६७ सचिद्रास्त्रं कृत्वा स्वराष्ट्रादिप्रवासयेत् घातिने पृहते दोषो ग्रामभर्तुरनि
र्गते ६८ विवीतभर्तुस्तु पथि शोभे भर्तुरनीतके स्वसीमिदद्याद्गामस्तपदेवायत्र गच्छति ६९ पंचग्रामी बहि
कोष्ठादुशग्राम्यथवा पुनः बंदियं स स्तथावाजिकुंजरणांच हरिणः ७० प्रसङ्घघातिनश्चैव शूलानारोप
येन्नरान् उत्सेपकयथिषो दो करसंदेशहीनको ७१ कार्यो द्वितीयापराधे करपादेकहीनको शुद्धमध्यमहा
इव्यहरणे सौतोदमः देशकालवयःशक्तिं संचित्य दंडकर्मणि भक्तावकाशाग्न्युदकमंत्रोपकरणव्ययात् ७३
कृत्वा चौरस्य बाहुं तुर्जानतो दंड उत्तमः शस्त्रावपाते गर्भस्य पातने चोत्तमोदमः ७४ उत्तमो बाधमो वापि पुरुष
स्त्रीप्रमापणो विप्रदिग्धस्त्रियं चैव पुरुषघ्नी मगर्भिणी ७५ सेतुसेदकरी वापुशिलां बद्ध्वा प्रवेशयेत् वि
षाज्जिह्वां पतिगुरुनिजापत्य प्रमापणी ७६ विकर्णकरनासोष्ठी कृत्वा गोभिः प्रमापयेत् अविज्ञातहस्तस्याशुक

अंतरे चतयोर्धः स्यात्तस्याप्यष्टगुणोदमः

श्रवयः ३० स्वच्छंदविधवागामी विद्वेषेनापि ^{धा}वकेः अकारणे च विक्रोष्टा चंडालश्चोत्तमान्स्पर्शान् ३१ शूद्र
प्रव्रजितानां च दैवे पित्र्ये च भोजकः अयुक्तं शपथं कुर्वन्तयोग्यो योग्यकर्मकृत् ३२ वृषशूद्रपशूनां च पुंस्त्वस्य प्र
तिघातकृत् ~~अ~~साधारणस्यापलापी दासीगर्भविनाशकृत् ३३ पितृपुत्रस्वस्त्रात्तदपत्याचार्यशिष्यकाः
एषामपि तितान्योन्यत्यागी च शतदंडभाक् ३४ ~~स~~सानस्त्रीनृपणान्दंज्योनेजकस्तपरांशुकं विक्रयाविक्रयाधाने
याचितेषु पणान्दश ३५ पितापुत्रविरोधेतु साक्षिणां द्विगुणोदमः तुलाशासनमानानां कूटकुन्नाणकस्य तु
३६ एसिश्च व्यवहर्तायः सदाप्योदममुत्तमं अकूटंकूटकं ब्रूते कूटं यश्चाप्यकूटकं ३७ सनाणकपरीक्षीतुदाप्य
उत्तमसाहसं मिषकमिथ्याचरन्दाप्यस्तिर्यक्षुप्रथमं दमं ३८ मानुषे मध्यमं राजमानुषे वृत्तमंतप्रां अवध्यं यश्च बध्ना
तिवध्यं यश्च प्रमुंचति ३९ अप्राप्तव्यवहारश्च सदाप्योदममुत्तमं मानेन तु कया वापियोशमष्टमकं हरेत् ४० दंडं
सदाप्योदितं दंडो हानौ च कल्पितं चेषजस्नेहलवणगंधधान्यगुडादिषु ४१ पण्येषु हीनैस्त्रिप्रभं पणान्दाप्य

या.स्म.

२८

कयः कुबंधेन प्रवासयेत् २० शरस्तथात्यएवस्यादं स्यार्थागमेवधः उन्नंवाप्यधिकंवापिलिखेद्योराजशा
सनं २१ पारिहारिकचोरं वा मुंचतो दंडउत्तमः अमिक्षेणद्विजं दृष्यदंडउत्तमसाहसं २२ मध्यमं क्षत्रियं वैश्यं प्र
थमं शूद्रमधिकं कुरुस्वर्णव्यवहारी विमांसस्य च विक्रयी २३ अंगहीनश्चैकं कर्तव्यो दाप्यश्चोत्तमसाहसं चतुःपाद स्तु
कृतो दोषो नापैहीति प्रजल्पतः २४ काष्ठलोष्ठेषु पाषाणबाहुयुग्मकृतस्तथा छिन्नेन स्येन पात्रेन तथा क्षणयुगादि
ना २५ पञ्चाद्वैवापसरता हिंसने स्वाभ्यदोषभाक् शक्तो ह्युमोक्षयन्त्वामीदं द्विणां शृंगिणां तथा २६ प्रथमं साहसं द
धाद्विक्रुष्टे द्विगुणं तथा जारं चोरेत्यसि वदं दाप्यः पंचशतं दमं २७ उपजीव्य धनं मुंचंस्तदेवाष्टगुणीकृतं राज्ञो मीष्टप्र
वक्तारं तस्यैवाक्रोशकारिणं २८ तन्मंत्रस्य च भेत्तारं छित्वा जिह्वां प्रवासयेत् मत्तांगलग्नविक्रेतुर्गुरोस्ताडयितुस्त
था २९ राजयानासनारोहं दुर्दंडुमध्यमसाहसं द्विनेत्रं सेदिनो राजद्विष्टादेशः कृतस्तथा १०० विप्रत्वेन च मृद
स्य जीवतोष्टशतो दमः दुर्दष्टास्तु पुनर्दष्टा व्यवहारान्तपेण च १०१ सप्त्याः संशमिनो दंष्ट्राद्विवादा द्विगुणं पृथक् योम
न्येताजिनोस्मीति न्यायेनापि पराजितः २ तमायां ते पुनर्जित्वा रापयेद्विगुणं दमं राज्ञान्यायेन यो न दंडो गृहीतो वस्त्राद्य

२८

ते १०३ निवेद्य दधादिप्रेभ्यस्त्रयस्त्रिंशद्विगुणीकृतं १०४ ॥ ॥ इति श्रीयाज्ञवल्कीये धर्मशास्त्रे द्वितीयोऽध्या
यः ॥ नतद्विवर्षनिधस्वनेत्प्रकुर्वाडुदकं यतः आशमशानादनुब्रज्य शतरोजातिभिर्मृतः १ यमस्तु तं तथा गाथाज
पद्विलोकि काग्निना सदग्धयउपेतश्चेदाहिताग्न्या वृत्तार्थवत् २ सप्तमादृशमाह विज्ञातव्योभ्युपयं बः अपन
शोभुचदघमनेन पितृदिश्रुवाः ३ एवं मातामहावार्यं प्रेतानामुदकक्रिया कामोदकं सखिप्रताश्च श्रीयश्च सुरत्विजां ४
सकृत्प्रसिंचत्युदकं नाम गोत्रेण वाग्यताः न ब्रह्मचारिणः कुर्यु रुदकं पतितस्तथा ५ पारवंद्र्यानां श्रितास्तेनामर्त्तयः का
मगाः स्त्रियः सुराण्य आत्मघातिन्यो नाशौचोदकभाजनाः ६ कृतोदकान् समुत्तीर्णा मृगशङ्खलसंस्थितान् स्नातान् पव
देषु स्नानितिहासैः पुरातनैः ७ मानुष्ये कदलीस्तंभनिः सारेसारमार्गेण यः करोति सै संमूढो जलबुद्धसन्निभे ८
पंचधा संभृतः कायो यदि पंचत्वमागतः कर्मभिः स्वशरीरोपै सत्रकापरिवेदना ९ वज्रं वीवसु मतीनां शोभुदधिर्देवतानिव
केन प्रत्यः कथं नाशं मर्त्यलोको न वास्यति श्लेष्माश्रुबांधवैर्मुक्तं प्रेतो भुंक्ते यतो वशः अतो न राहित्यं हि क्रियाः कार्याः
स्वशक्तितः ११ इति संश्रित्य गच्छेयुर्गृहं वा लपुरः सरः विदश्यन्ति वपत्राणि नियता ह्यारिवेश्मनः १२ आचम्याग्न्यादि

या.सू.
२८

सलिलं गोमयं गौरसर्षपान्ध्रं प्रविशेयुः समालभ्य कृत्वानि - पदंशनेः १३ प्रवेशनादिकं कर्म त्रिन सं
स्पर्शनामपि दुष्टतांतत्पणाद्धिं परेषां प्राणसंयमात् १४ आचार्यपित्रुपाध्यायानिर्हत्यापित्रतीव्रती सं
कटान्नं च नाश्रीयान्नचतैः सह संविशेत् १५ कीतलव्याशनाभूमौ स्वपेयुस्तेष्वप्यकथकं पिंडयज्ञादृता
देयं प्रेतयान्नं दिनत्रयं १६ जलमेकाहमाकाशे स्थाप्यं क्षीरं च मन्मये वेतानोपासनाः कार्याः क्रियाश्च श्रुति
चोदनात् १७ त्रिरात्रं दशरात्रं वा शावमारौ च मिष्यते उन्नद्धिवर्षमुपमयोः सूतकं मातुरेव हि १८ अंतराजन्मम
रणशेषाहोभिर्विशुद्धति गर्भस्वावेमासतुल्यानिशाः शुद्धेस्तकारणं १९ हतानां नपगोविप्रेरन्वक्षं चात्मघाति
नां प्रेषिते कालशेषः स्यात्पूर्णदत्तोदकं शुद्धिः २० क्षत्रस्य द्वादशाहानि विशः पंचदशेव तु त्रिंशद्दिनानि शूद्रस्य
तदधेन्यायवर्तिनः २१ अहस्त्वदत्तकन्यासूत्राळे पुत्रविशोधनं गुर्वंतेवास्यन्तवानमातुलश्रोत्रियेषु च २२
अनोरसेषु पुत्रेषु भार्यास्वन्यगतासूच निवासराजनिप्रेतेतदहः शुद्धिकारणं २३ महीपतीनां नाशो च हतानां वि
द्युतांतथा गोब्राह्मणार्थे संग्रामे यस्य चेच्छतिभूमिपः २४ ब्राह्मणेनानुगतव्योनश्च न द्विजः क्वचित् अनुगम्य

२८

लहंस्तबोधवाः ७७ प्रष्टव्या योषितश्चास्य परपुंसिरताः पृथक् स्त्रीद्वैतिका मोवाकेन चायंगतः स
ह ७८ मृत्युदेशे समासन्नेष्टेदापि जनंशनेः क्षेत्रवेश्मवनग्रामविवांतरवलदाहकाः ७९ राजपत्न्यभिगामी च
दग्धव्याश्वकटाग्निना पुमान् संग्रहणे ग्राह्यः केशाकेशिपरस्त्रिया ८० सद्यो वा कामजे श्विदैः प्रतिपत्तो दूयोस्तथा
नीवीस्तनप्रावरणसाक्षिकेशावमर्दनं ८१ अदेशकालसंभाषे सहैकस्थानमेव च स्त्रीनिषेधेशतंदद्याद्द्विशतंतुद
मंपुमान् ८२ प्रतिषेधेतयोर्दंडोयेथासंग्रहणे तथा स्वज्ञात्वा तु तमोर्दंड आनुलोम्येतु मध्यमः ८३ प्रातिलोम्येवधः
पुंसो नार्याः कर्णादिकर्तनं अलंकृतं च हरन्कन्या मुत्तमं धन्यथा धमं ८४ दंडं दद्यात्सवर्णा सुप्रातिलोम्येवधः स्मृतः
समकामास्वनुलोमा सुनदोषस्वन्यथा धमः ८५ दूषणे तु कर्तुं दंडं तमायावधः स्मृतः शतं स्त्रीदूषणे दद्याद्देतुमि
ष्याभिशांसने ८६ पशुं वा शतं दद्याद्दीनां सीतां च मध्यमं अश्वं वा दसीषु भुजिष्या सुतयेव च ८७ गम्यास्व
विपुमान् दायः पंचाशत्पणिकंदमं प्रसह्य दास्यभिगमे दंडो दशपणः स्मृतः ८८ बहूनां यद्यकामासौ चतुर्विंशतिकः
पृथक् अयो नौ गच्छतो यो वा पुरुषं वा पिमहृतः ८९ चतुर्विंशत्तिकोर्दंडस्तथा प्रव्रजितागमे अंत्याभिगमने अं

या.स्म.

३०

तीः ३ कौशेयनीललवणमासेकशफसीसकान् शाकाशेषधिपिण्याकपशुगंधांसाथैवच ४ वैश्वरूपापि
जीवन्तो विक्रीणीतकदाचन धर्मार्थविक्रयंनेयास्तिलाधान्येनतस्समाः ५ लाक्षा लवणमासानितपनीया
निविक्रये पयोदधितथामधंहीनवर्णकराणितु ६ आपद्रुतः संप्रगृह्णन् भुंजानोपियतस्ततः नलिप्येनसा
विप्रोज्वलनार्कसमोहिसः ७ रुषिः शिल्पभूतिर्विद्याकुसीदंशकटंगिरिः सेवानृपंनपोभैक्षमापत्तौजीवना
नितु ८ बुभुक्षतस्त्याहंस्थित्वाधान्येमब्राह्मणादूरेत् प्रतिगृह्यतदारब्धेयमभियुक्तेनधर्मतः ९ तस्यवृत्तं
कुलंशीलंश्रुतमध्ययनंतपः ज्ञात्वा राजा कुटुंबं च धर्मावृत्तिं प्रकल्पयेत् १० इत्यावर्द्धमप्रकरणं सुतवित्य
स्तपस्वीकस्तयावानुगतोवनं वानप्रस्थो ब्रह्मचारी साग्निसोपासनो ब्रजेत् १ अफालकछेनाग्नीश्वपितृदेवा
तिथीनपि ऋषीश्वतर्पयेदाश्रजजयलोमभेदात्मवान् २ अक्तो मासस्य षष्ठ्या वा तथा संबत्सरस्य वा अर्थस्य
संचयं कुर्यात्कृतमाश्वयुजेन्यजेत् ३ दंतस्त्रिषवणस्नायी निवृत्तश्च प्रतिग्रहात् स्वाध्यायवान्दानशीलः

सर्वसत्त्वहिते रतः ४ दंतोत्सृजितः कालपक्वाशी चाश्मकुट्टकः श्रोतं स्मार्त्तं फलस्नेहैः कुर्म कुर्यात्क्रियास्त
था ५ चांद्रायणेर्नयेत्काळं कुट्टैर्वावर्त्तयेत्तदा पक्षे गते वाप्यश्रीयान्मासे वाहनिवागते ६ स्वपेद्मौ शुची
रात्रौ दिवासंप्रपदैर्नयेत् स्नानासनविहारे वा योगाभ्यासे वनवाप्तिनः ७ ग्रीष्मे पंचाग्निमध्यस्थो वर्षा सुस्तेडिले
शयः आर्द्रा सास्तु हेमं तेशक्त्या वा पितृपञ्चरेत् ८ यः कुट्टकेर्वितुं दंति चंदनैर्यश्च कुंपति स कुट्टोपरितुष्टश्च स
मस्तस्य च तस्य च ९ अग्नीत्वाप्यात्मसात्कृत्वा वृक्षा वा सा मिताशनः वानप्रस्थगृहे च वा जार्थं भैक्षमाचरेत्
१० ग्रामा राहृत्य वा यासानष्टो भुंजीत वा गयतः वायुसक्षः प्रागुदीची गच्छेद्वा वर्षं संक्षयात् ११ इति वानप्रस्थ
प्रकरणं ८ बर्नाद्गृहाद्गच्छेत्सर्ववेदसदक्षिणं प्राजापत्यांतदंतेतामग्नीनारोप्य चात्मनि १ अधीतवेदोज
पठत्युबवान् नरोऽग्निमान् शक्त्या च यत्कृन्मोक्षे मवः कुर्यात्तु नान्यथा २ सर्वभूतहितः शान्तिस्त्रिदंती सक
मंडलुः एकागमः परिव्रज्य भिक्षार्थं ग्राममाश्रयेत् ३ अप्रमत्तश्चरेद्भैक्षं स याक्तेन मिलक्षितः रहितेभि

मा. स्म.

३१

शुक्लैर्मोयात्रामात्रमलोलुपः ४ यतिपात्राणिमहेणुदावैत्ताबुमयानिच सलिलंशुद्धिरेतेषांगोवाले
श्चावघर्षणं ५ संनिरुद्धेदियग्रामंरागद्वेषौप्रहायच भयंहित्वाचभूतानाममृतीभवतिद्विजः ६ कर्त्तव्याश
यशुद्धिश्चसिधुकेणविशेषतः ज्ञानोत्पत्तिनिमित्तत्वात्स्वातंत्र्यकरणायच ७ अवेद्यागर्भवासाश्चकर्मजाग
तयस्तथा आधयोव्याधयःकुराजरा रूपविपर्ययः ८ जवोजातिसहस्रेषुप्रियाप्रियविपर्ययः ध्यानयोगेन
संरक्ष्यसूक्ष्मआत्मनिचस्थितः ९ नाश्रमःकारणंधर्मे क्रियमाणोभवेद्विजः अतोयदात्मनोपथ्यंपरेषानतदाच
रेत् १० सत्यमस्तेयमक्रोधोऽहोःशौचंधीर्दृतिर्दमः संयतेदियताविद्याधर्मःसर्वउदाहृतः ११ निःसरंति यथा
लोहपिंडाज्जप्तात्कुलिंगकाः सकाशादात्मनस्तद्दात्मनःप्रभवन्तिहि १२ तत्रात्माहिस्वेयंकिंचित्कर्मकिंचित्स्व
भावतः करोति किंचिदध्यासाद्धर्माद्धर्मोभयात्मकं १३ निमित्तमक्षरःकर्त्ताबोधाब्रह्मगुणीवशी अजःश
रीरग्रहणात्सजातइतिकीर्त्यते १४ सर्गादौसयथाकाशंवायुर्ज्योतिर्जलंमही स्रजत्येकोत्तरगुणान्तथादत्ते

३१

भसिस्नात्वा स्पृष्ट्वाऽग्निं घृतमुकशुचिः २५ ऋत्विजां दीक्षितानां च यज्ञियं कर्म कुर्वतां गंत्रिब्रतिब्रह्मचारीदातृ
ब्रह्मविदांतथा २६ दाने विवाहयज्ञेवसंग्रामेदेशविल्लवे आपद्यपिचकष्टायांसदाःशौचंविधीयते २७ विप्रोस्तुस्त
तर्कमातुस्तदस्तकदर्शनाद्भवं तदहर्नप्रदुष्येतपूर्वेषांजन्मकारणात् २८ उदकाशुचिभिःस्नायात्संस्पृष्टैरुपस्पृ
शेत् अङ्गिगानिजपेच्चैवगायत्रीमनसासकत् २९ कालोऽग्निःकर्ममद्वायुर्मनोज्ञानंतपोजलं पश्चात्तापोनिराहारः
सर्वमीशुद्धिहेतवः ३० अकार्यकारिणां दानं वैगो नद्याश्चशुद्धिदत् शोधयस्वमज्जतोयंचसन्यासोपद्विजन्मनां
३१ तपोवेदविदां क्षांतिविदुषां वर्षणोजलं जपःप्रबुद्धपापानां मनसःसत्यमुच्यते ३२ भूतात्मनस्तपोविद्येबुद्धे
ज्ञानंविशोधनं क्षेत्रज्ञस्येश्वरज्ञानाद्विशुद्धिःपरमामृता ३३ इत्यारौचप्रकरणं क्षात्रेणकर्मणाजीवेद्विज्ञांवा
व्यापदिद्विजः निस्तीर्यतामथात्मानं पावयित्वान्यसेत्यथि १ फलोफळसोमसोममनुष्यापूपवीरुधः तिळोद
नरसक्षारान्दधिक्षारं घृतं जलं २ शस्त्रासवमधुहिममधलाक्षाश्चबर्हिषः मज्जमपुष्पकुतपकेशतक्रविषक्षि

या.सू.
३२

नः प्राणैर्विद्युज्यते २७ नवमेदशमेवापिप्रबलैः सूरिमारुतैः निःसार्यतेषाण्डवयंचद्विद्रेणसत्वरः २८ त
स्येषोदाशरीराणिबहुत्वचोधावयंतिहि २९ षडंगानितथास्थिचसहस्रध्याशतत्रयं २९ स्थानैः सहचतुःषष्टिर्दं
तावेविंशतिर्नखाः पाणिपादशलाकाश्चतासांस्थानचतुष्टयं ३० चत्वार्यरलिकास्तीतिजंघयोस्तावदेवतु
षष्टंगुलानांदेपावर्षेगुल्येषुचचतुष्टयं ३१ द्वेद्वेजानुकपोलोरुफलकांससमुद्रवे अक्ष्णोस्ताल्लषकेष्योणीफि
लकेचविनिर्दिशेत् ३२ षण्णस्येकंतथापृष्ठेचत्वारिंशच्चपंचच ग्रीवापंचदशास्तीतिजत्वैकंचतथाहनु तन्मू
लेद्वेकलाटाक्षिगंडेनासाद्यनस्थिके पार्श्वकाःस्थालकैःसार्धंमुर्बुदैश्चद्विसप्ततिः ३२ द्वौशरवकोकपालानिचत्वा
रिशिरसस्तथा उरःसप्तदशास्तीतिपुरुषस्यास्तिसंप्रदः ३३ गंधरूपरसस्पर्शशब्दाश्चविषयाःस्मृताः मसिका
लोचनेजिह्वात्वक्थोत्रेचंद्रियाणिच ३४ हस्तौपायुरुपस्थंचवाक्चपादौतुप्रंचतैः कर्मेन्द्रियाणिजानीयान्
श्चैवोभयात्मकं ३५ नासिरोजोगुदःशुक्रंशोणितशंखकोतथा मूर्ध्निशकंउद्वयप्राणस्यायतनानिच ३६

३२

वपावसावहनं नासिः क्रोमयकल्लिहा शुश्रूषां वृक्कसौवस्तिः पुरीषाधानमेवच ३७ आमाशयोद्यह
दयं स्थूलान्त्रेगुदएवच उत्तरोतुगुदोकोष्ठोविस्तरायमुदाहृतः ४० कर्नानिकेचाक्षिकृदेशकुलीकर्णपुत्रके गंडो
शंखोभ्रुवौदंतावेष्टावोष्टौकुंदरो ४१ वंक्षणावृषणोवृक्षौश्लेष्मसंघातिनौस्तनौ उपजिह्वास्थिजोवाहूजंघोरु
चपिंडिका ४२ तालूदरंवास्तिशीर्षेचिबुकंजलमुण्डिके अबहुश्चैवमेतानिस्थानान्यत्रशरीरके ४३ अक्षिवत्संच
तुष्कंचपट्टस्तहृदयानिच वनछिद्राणितान्येवप्राणस्यायतनानितु ४४ शिशराशतानिसप्तैवनवस्नायुशतानिच
धमनीनांशतेहेतुपंचपेशीशतानिच ४५ एकोनत्रिंशल्लुक्षाणितथाशैनवृशतानिच षट्पंचाशच्चजानीयात्सिरा
धमनिसंज्ञिताः ४६ त्रयोलक्षास्तुविज्ञेयाः केशश्मश्रुनखानिच सप्तोत्तरंमर्मशतंहेचसंधिशतेनथा ४७ रोम्या
कोद्यस्तपंचाशच्चतस्रःकोद्यएवच सप्तषष्ठिस्तथा लक्षाःसार्धाःस्विदायमैःसह ४७ वायवीयेर्विगण्यंनेविभ
क्ताःपरमाणवः यद्यप्येकेरुचेदेवाभादानांचैवसंस्थितिं ४८ रसस्यनवविज्ञेयानलस्यांजलमोदश सप्तैवतु

या. स्म.

३२

पुत्रीषस्य रक्तस्याष्टौ प्रकीर्तिताः ४९ षट्श्लेषा पंचपि तत्र च त्वारो मूत्रमेव च रसात्रयो हौ तु मे दो म ज्ञे को ध्वं
तु म स्त के ५० श्लेषो जसस्तावे देवरे तसस्तावे देवतु इत्येतदस्ति रं वर्णयस्य मोक्षाय कृत्यसो ५१ द्वा सप्तति स
हस्त्राणि हृदया दप्ति निः सृताः हिताना महिताना ज्यस्ता सां मध्ये शशि प्रभं ५२ मंडलं तस्य मध्यस्थ आत्मा दीप इ
वाचलः स ज्ञेयस्तं विदित्वे ह पुनराजायते न तु ५३ ज्ञेयं चारण्य कमहं यदा दित्या दया प्रवान् योगशास्त्रं च मत्प्रो
क्तं ज्ञेयं योगमस्मी सता ५४ अनन्यविषयं कृत्वा मनो बुद्धिस्मृतीं द्वियं ततो ध्येयः स्थितो यो सो हृदये दीपवत्प्रभुः
५५ यथा विधानेन पठन् साम गायम विच्युतं सावधानस्तथाभ्यासात्परब्रह्माधिगच्छति ५६ अपरांतकमुल्लोप
म इकं प्रकरीतया कुवेण कंसरो वेदमुत्तरं गीतकानि च ५७ मग्नाद्या पाणि कारक्ष विहिता ब्रह्मगीतिका ज्ञेयमेत
त्तदभ्यासकारणात् मोक्षसंज्ञितं ५८ वीणा वादनतत्त्वज्ञः श्रुतिजातिविशारदः तालतश्चाप्रयासेन मोक्षमार्गं नि
गच्छति ५९ मीतज्ञो यदि गीतेन नामोति परमं पदं रुदस्यानुचरो मत्वा सहते नैव मोक्षे ६० अनादिरात्मा कथि

३३

सनन्नपि १५ आकृत्याप्यायने सूर्यः सूर्यो हृद्विरधोषधीः तदन्नं रसरूपेण शुक्लत्वमुपगच्छति १६ स्त्रीपुंस
योस्तु संयोगे विशुद्धे शुक्लशोणिते पंचधा तत्स्वयं षष्ठ आदत्ते युगपत्प्रभुः १७ इन्द्रियाणि मनः प्राणो ज्ञानमायुः सु
खं धृतिः धारणा प्रेरणं दुःखमिच्छा हंकारश्चैव च १८ प्रयत्न आकृतिर्वर्णः स्वरद्वेषो मवाप्तवो तस्यैतदात्मनः सर्वमि
नादेरादि मिच्छतः १९ प्रथमे मासि संकेदभूतो धातुविमूर्छितः मास्य बुद्धिर्द्वितीये तु तृतीये गेन्द्रियैर्वृतः २० आकाशा
ह्लाघवं सौक्ष्म्यं शब्दं श्रोत्रं बलादिकं वायो ह्युस्पर्शनं च घ्राणं हनं रौक्ष्यमेव च २१ पित्तानुदशनं पंक्तिमोष्णं रूप
प्रकाशनं रसात्तुरसनं शैत्यं स्नेहं क्लेदं समार्दवं २२ भूमेर्गंधं तथा घ्राणं गौरवं मूर्तिमेव च आत्मा रक्षात्यजः सर्वं तृतीये
स्यंदते ततः २३ हौ हृदस्याप्रदानेन गर्भो दोषमवाप्नुयात् वै रूपं मरणं वापि तस्मात्कार्यं प्रियं स्त्रियाः २४ स्तेयं चतु
र्थे ष्ठंगानां पंचमं शोणितोद्भवः षष्ठे बलस्य वर्णस्य नखरोम्णां च संभवः २५ मनश्चैतन्ययुक्तो सो नाडी स्नायु शिरा
युतः सप्तमे बाह्वमे चैव त्वरयुक्तः स्मृतिमानपि २६ पुनर्गर्भं पुनर्धात्री मोक्षस्तस्य प्रधावति अष्टमे मास्य तो जातो ग

या.स्म.
३४

२ ७२ यद्येवं सकलं ब्रह्म न पापयोनिषु जायते ईश्वरः सकलं भावैरनिष्टैः संप्रयुज्यते ७३ करणैरन्वित
स्यापि पूर्वज्ञानं कथंचन वेत्ति सर्वगतां कस्मात्सर्वगोपिनवेदनां ७४ अंत्यपक्षिस्थावरतां मनोवाक्कायकर्म
जैः क्षेत्रैः प्रयाति जीवो यं भवयो निशतेषु च ७५ अनंताहियथाभावाः शरीरेषु शरीरिणां कं पाण्यपितथैवेह
सर्वयोनिषु देहिनां ७६ विपाकः कर्मणां प्रेत्य केषां चिदिह जायते इह चा मुत्र चैकेषां भावस्तत्र प्रयोजनं ७७
परद्रव्याण्यभिध्यायंस्तथानिष्ठानि चिंतयन् वितथाभिनिवेशी च जायते त्यासु योनिषु ७८ पुरुषो नृतवादी
च पिशुनः पुरुषस्तथा असंबंधप्रलापी च मृगपक्षिषु जायते ७९ अदत्ताशननिरतः परदारे पसेवकः हिंसक
श्चाविधानेन स्थावरेषु भिजायते ८० आत्मज्ञः शौचवान्दातः तपस्वी विजितेन्द्रियः कर्मकृद्देवविद्याभिः सात्वि
को देवयोनितां ८१ असत्कार्यरतो धीर आरंभी विषयी च यः सराजसो मनुष्येषु मतो जन्माधिगच्छति ८२ निश
लुः क्रूरकलुषो जाति को याचकस्तथा प्रमादवान् भिन्नवृत्तो भवेत्तिर्यग्भुतामसः ८३ तेजसा तमसा चैव समा

३४

विशो भ्रमन्निह भावैरनिष्टैः संयुक्तः संसारं प्रतिपद्यते ८४ मलिनो हियथादर्शो रूपालोकनमक्षमः त
था विपक्वकरण आत्मा ज्ञानस्य नक्षमः ८५ कर्तृवोरौ यथा पक्वे मधुरः स नृसोपिन प्राप्यते चात्मनि तथा नाप
क्वकरणज्ञता ८६ सर्वाश्रयां निजे देहे देही विंदति वेदनां योगी मुक्तश्च सर्वासां योनवाप्नोति वेदनां ८७ आकाश
मेकं हियथा घटादिषु पृथग्भवति तथा त्वैको ह्यनेकश्च जलाधारे विषां शुमान् ८८ ब्रह्मरवानि कृते जां सिजलं भू
श्चेति धातवतः इमे लोका एष आत्मा तस्माच्च स भवराचरं ८९ मृदुं उचक्र संयोगात्कुंभकारो यथा घटं करोति तृणाम्
त्वाद्यैर्गृहं वा गृहकारकः ९० इमं मात्रमुपादाय रूपं वा हेमकारकः निजलाला समायोगात्कोशं वा कोशकारकः ९१
कारणान्येव मादयता सुतास्त्विह योनिषु स्रजत्यात्मानमात्मैवं संभूय कारणानि च ९२ महाभूता वि सत्या नियथा
त्मा पितथैव हि कोन्यथैकेन नेत्रेण दृष्टमन्येन पश्यति ९३ वाचं वा को विजानाति पुनः संश्रुत्य संश्रुतं अतीतार्थास्म
तिः कस्य को वा स्वप्नस्य कारकः ९४ ज्ञातिरूपवयो वित्तविद्यादिभिरहंकृतः शब्दादिविषयो योगं कर्मणा मनसा जि

या.स्म.

३५

रा २५ ससंदिग्धमतिः कर्मफलमस्ति न वैस्ति वा विप्रुतः सिद्धमात्मानमसिद्धोऽपि न मन्यते २६ मम दाराः
सुता मातुः अहमेवामिति स्थितिः हिताहितोऽपुभावेऽपु विपरीतिमतिस्तथा २७ ज्ञेयज्ञेयद्वयौ वैवविकारे वा वि
शेषवान् अनाशकानलापातजलप्रपतनोद्यमी २८ एवं हतो विनीतात्मा वितथासि निवेशवान् कर्मणा द्वेषमो
हाभ्यामिच्छया चैव बाध्यते २९ आचार्योपासनं चैव शास्त्रार्थेषु विवेकता तत्कर्मणामनुष्ठानसंगः सद्भिर्नि
रुद्भुताः १०० स्याल्लोकालंभविगमः सर्वभूतात्मदर्शनं त्यागः परित्यहाणां च जीर्णाकाषायधारणं १०१ विष
येन्द्रियसंरोधो निद्रालस्यविसर्जनं शरीरपरिसंख्यानं प्रवृत्तिष्वघदर्शनं १०२ नीरजस्तमसा सत्वं शुद्धिर्निस्पृह
ताशमः एतैरुपायैः संशुद्धः सत्त्वयोग्यमृती भवेत् १०३ तत्र स्मृतेरुपस्थानात् सत्त्वयोगात्परिश्चयात् कर्मणां
सन्निकर्षाच्च सतां योगः प्रवर्तते १०४ शरीरसंक्षये यस्य मनः सत्त्वस्तु मीथ्वरं अविप्रुतः स्मृतिः सम्यक् सजाति
स्मरतामियात् ५ यथा हि सरतो वर्णो वर्णयत्यात्मनस्तनुं नावारूपाणि कुर्वाणस्तथात्मा कर्मजास्तनूः १०६

३५

तस्तस्यादिस्तु शरीरकं आत्मनश्च जगत्सर्वजगत्तश्चात्मसंभवः ६१ कथमेतद्दिमुद्यमः स देवास्तरमानु
षं जगदुद्भूतमात्मा च कथं तस्मिन्वदस्वनः ६२ मोहजाळमपास्येह पुरुषो दृश्यते हियः सहस्रकरपद्मे त्रिसूर्यवर्चाः
सहस्रकः ६३ स आत्मा चैव यत्तश्च विश्वरूपः प्रजापतिः विरजाः सोऽन्नरूपेण यत्तत्त्वमुपगच्छति ६४ यो द्रव्यदेवतात्मा
गसंभूतोऽसत्तमः देवान् संतर्प्य सरसो यजमानं कलेन च ६५ संयोज्य वायुना सोमं नीयते रश्मिभिस्ततः ऋग्यजुः
सामविहितं सौरंधामोपनीयते ६६ तन्मंडलादसौ सूर्यः सृजत्यमृतमुत्तमं यज्जन्म सर्वभूतानां मशानां नशानां
नां ६७ तस्मादन्नात्पुनर्यजः पुनरन्नं पुनः क्रतुः एवमेतदनाद्यंतं चक्रं संपरिवर्तते ६८ अनादिरात्मा संप्रति वि
धत्ते नांतरात्मनः समवायी तपुरुषो मोहेच्छाद्वेषकर्मजः ६९ सहस्रात्ममयो यो ब्रह्मादिदेव उदाहृतः मुखवा
हूरुपज्जाः स्युस्तस्य वर्णायथाक्रमं ७० पृथिवीपादस्तस्य शिरसोऽधोरजायत मनः प्राणादिशः श्रोत्रात्
स्पर्शादायुर्मुखाच्चिरवी ७१ मनसश्चंद्रमा जातश्चक्षुषश्च दिवाकरः जघनादंतरिक्षं च जगच्च सचराच

या. स्म. निर्मेधादृषोबुद्धिः सखंचरतिः इन्द्रियांतरसंचारइच्छाधारणजीविते ११९ सर्गः स्वप्नश्चभावानांप्रेरणामनसो
 ३६ गतिः १२० निषेधश्चेतनायुक्त आदानं पांचभौतिकं एते एतानि लिङ्गानि दृश्यंते परमात्मनः तस्मादस्ति परोदेह
 दात्मा सर्वग ईश्वरः १२१ बुद्धीन्द्रियाणि सर्वाणि मनः कर्मेन्द्रियाणि च अहंकारश्च बुद्धिश्च दृष्टिव्यादीनि चैव हि १२२
 अव्यक्तमात्मा क्षेत्रज्ञः क्षेत्रस्यास्य निगद्यते ईश्वरः सर्वज्ञस्तत्तुः सन्न सत्सदसञ्चयः १२३ बुद्धेरुत्पत्तिरव्यक्तात्तत्तोरु
 क्तारसंभवः तन्मात्रादीन्यहंकारादेकोत्तरगुणाननिच १२४ शब्दस्पर्शश्चरूपं चरसोगंधश्चतुर्गुणाः यो यस्मान्निस्स
 तश्चैषां सतस्मीनेव लीयते १२५ यथात्मानं सृजत्यात्मा तथावः कथितं मया विपाकारात्रिप्रकाराणां कर्मणामीश्वरो वि
 सन् १२६ सत्त्वं रजस्तमश्चैव गुणाः सत्स्यैव कीर्तिताः रजस्तमोभ्यामाविष्टश्च क्वचिद्द्राम्यते धसौ १२७ अनादि रा
 दिमांश्चैव स एव पुरुषः परः १२८ लिङ्गेन्द्रियग्राह्यरूपस्स विकारउदाहृतः १२९ पितृयोनेजबीथ्याश्च यदागस्त्यस्य चान्तरं
 तेनाग्निहोत्रिणो यान्ति स्वर्गकामादिवं प्रति १३० ये च दानपराः सम्यगष्टभिश्च गुणैर्युताः ते पिते नैव गच्छन्ति सत्यव्रतप

३६

रायणाः १३० अष्टाशीतिसहस्राणि मुनयो गृहमेधिनः पुनरावर्तिनो बीजभूता धर्मप्रवर्तकाः १३१ सप्तर्षिना
 गवीध्यातं देवलोकं समाश्रिताः तावन्त एव मुनयः सर्वारंभविवर्जिताः १३२ तपसा ब्रह्मचर्येण संगत्यागेन मेधया तत्र गत्वा
 ब्रतिष्ठन्ते यावदाभूतसंक्रवं १३३ यतो वेदाः पुराणानि विद्वोपनिषदस्तथा श्लोकाः सूत्राणि शास्त्राणि यच्च किंचन बाङ्म
 यं १३४ वेदानुवचनं यतो ब्रह्मचर्यं तपो दमः शुद्धोपवासः स्वातंत्र्यमात्मनो ज्ञानहेतवः १३५ मह्याश्च मैर्विजितास्यः
 समस्तैरेव सेवतु इष्टव्यस्त्वधर्मंतव्यः श्रोत्रव्यश्च द्भिजातिभिः १३६ य एव मेवं विंदति ये चारण्यकमाश्रिताः उपासते हि
 जाः सत्यं श्रद्धया परया युताः ३७ क्रमांते संभवत्यर्चिरहः शुक्लं तथोत्तरं अयनं देवलोकं च सवितारं सवैद्युतं १३८
 ततस्तात्पुरुषोभ्येत्यमानसो ब्रह्मलोकिकात् करोति पुनरावृत्तिस्तेषामिह न विद्यते १३९ यत्नेन तपसा दानैर्यो हि स्वर्ग
 जितो नराः धर्मनिश्चयकृष्णपक्षं दक्षिणायनमेव च पितृलोकं चंद्रमसं नाड्यवस्थितं लं मही क्रमांते संभवन्तीह पुनरेव व्रजं
 ति च १४० एतथो न विजानाति मार्गं इत्यमात्मवान् दंदशकः पतंगो वा भवेत्कीटो यवाक्रिमिः १४१ उरुस्त्रोता

या. स्म. न चरणः सद्येन्यस्येतरं करं कुत्तमं किंचिदुन्नम्यमुखं विष्णुभ्यचोरसा १४३ नि। मीलिताक्षः सत्वस्त्रोदंते
 ३७ ईतानसंस्पृशन् तालुष्ठाचळजिह्वसंवृतास्यः सनिश्चलः १४४ संनिरुद्धेन्द्रियग्रामं नातिनीचोद्धितास
 नः द्विगुणं त्रिगुणं वापि प्राणाद्याममुपक्रमैः ४५ ततोध्येयः स्थितो यो सो हृदये दीपवत्प्रभुः धारयेत्तत्र चात्मानं धा
 रणां धारयन्बुधः ४६ अंतर्धाने स्मृतिः कान्तिर्दृष्टिः श्रोतृज्ञता तथा निजं शरीरं सुत्तज्य परकाय प्रवेशनं ४७ अर्थांतां
 छंदतः सृष्टियोगसिद्धिस्तुलक्षणं सिद्धयोगे त्यजन्नेह ममत्तत्वाय कल्पते १४८ अथ वाप्यभ्यसन्वेदन्यस्त कर्मावनेषु
 सन् अयाचिताशीमित्तभुक् परासिद्धिं वाप्नुयात् १४९ न्यायागतधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोतिथिप्रियः श्राद्धकृत्यवा
 दी च गृहस्थोऽपि विमुच्यते १५० इत्याध्यात्मप्रकरणं महापालकज्ञानधोरान्नरकान्प्राप्यदारुणान् कर्मक्षया
 त्यजायते महापातकिनस्त्विह १ मगश्च सकरोष्ट्राणां ब्रह्महायो निमृडति रवरपुल्कसवेतानां कुरापो नात्र संशयः २
 किमि कीटपतंगत्वं स्वर्णहारी समाप्नुयात् तणगुल्ललतात्वं चक्रमशो गुरुतत्त्वगः ३ यो ये वै सवसत्येषां सतत्त्विगो ३७

कालकर्मात्मबीजानां दोषैर्मानुस्तथैव च गर्भस्य वैद्युतं दृष्टमंगहीनादिजन्मनः १०१ अहंकारेण मनसा गत्या कर्म फले
 न च शरीरेण च नात्मायमुक्तः पूर्वकथं च न १०८ दाता सत्यः क्षमी प्राज्ञः शुभकर्मजितेन्द्रियः तपोरतो योगशीलो न रोगैर
 पि भूयते १०९ बर्त्या धारस्नेहयोगाद्याद्या दीपस्य संस्थितिः विक्रियापि च दृष्टैव मकाले प्राणसंक्षेपः ११० अनंतरश्मय
 स्तस्य दीपवद्यः स्थितो हृदि सितासितावनीलसुतुनीलापीतलोहिताः १११ उर्ध्वमेकस्थितो रश्मिर्यो भित्वा सूर्यमंडलं
 ब्रह्मलोकमतिक्रम्य तेन यांति परंगतिं ११२ यदस्यान्यदृश्मिशतमूर्ध्वमेव व्यवस्थितं तेन देवशरीराणि मध्यमानि प्रपद्य
 ते ११३ येनैकरूपाश्वाधस्तादृशमयोऽस्य मण्डपमाः इह कर्मोपभोगाय तैः संसरति सो वशः ११४ वेदेः शास्त्रेः सवि
 शानैर्ज्ञानाभरणेन च स्मृत्या गत्या तथा गत्या सत्येन ह्यनृतेन च ११५ श्रेयसासुरवदुखाभ्यां कर्मभिश्च शुभाशुभैः
 निमित्तशाकुनज्ञानैर्यह संयोगजैः फलैः ११६ तारा नक्षत्रसंघोरैर्ज्जायजैः स्वप्नजैरपि आकाशपवनज्योतिर्जलभूमि
 धरैस्तथा ११७ मन्वंतरैर्गुणप्राप्त्या मंत्रौषधिवलैरपि विज्ञात्मानं विद्यमानं कारणं जगतस्तथा ११८ अहंकारः स्म

भिजायते अन्नहर्ता मयावी स्यान्मको वागपहारकः ४ धान्यमिश्रोति रक्तांगः पिप्पुनः पूतिनासिकः तेलहृत्ते
लपायी स्यात्पूतिवक्त्रसुसूचकः ५ परस्य योषितं हत्वा ब्रह्म स्वमपहृत्य च अरण्ये निर्जले देशे भवति ब्रह्मराक्षसः ६
हानजातो भजायते पररत्नापहारकः पत्रशार्ङ्गं शिखी हत्वा गंधान् कुलुंदरिः शुभान् ७ मूषको धान्यहारी स्याद्यानमुष्ट्रं
लंकपिः जलं पुवः पयः काको गृहाकारी ह्युपस्करं ८ मधुदंशः फले गन्धोगो गोधाग्निं बकस्तथा । विश्वत्रीरसं श्वारसं तु
चिरीलवणहारकः ९ प्रददर्शनार्थं मेतत्तु मयोक्तं स्तेनकर्मणि इव्यप्रकारा हि यथा तथैव प्राणिजातयः १० यथा कर्म फलं प्रा
प्यतिर्यक्कं कालपर्ययात् जायंते लक्षणभ्रष्टा दस्त्रिः पुरुषा धमाः ११ ततो निष्कल्मषी भूताः कुले महति भोगिनः जायंते
विद्ययोपेता धनधान्यसमन्विताः १२ विहितस्याननुष्ठानान्निंदितस्य च सेवनात् अनिग्रहाच्चंद्रियाणां नरः पतनमश्नुति
१३ तस्मात्तेनेह कर्तव्यं प्रायश्चित्तं विशुद्धये एवमस्यांतरात्मा च लोकश्चैव प्रसीदति १४ प्रायश्चित्तेनैरपेक्ष्येनोयदज्ञा
नकृतं भवेत् कामतो व्यवहार्यं स्तवचनादिह जायते १५ प्रायश्चित्तमकुर्वाणाः पापेषु निरतानराः अपश्वात्ता विनः क

मा.सम. दानरकान्यातिदारुणान् १६ तामिस्रलोहंशं कुंचं महारौस्वशा ल्मली रौरवंकुसुमं प्रतिमन्ति
३८ को कालसूत्रकं १७ संघातलोहितोदंतं स विषं सप्रतापनं महानिरयकाकोलं संजीवनम
हापथं १८ अवीचिमंधतामिस्रं कुंभीपाकं तथैव च असिपत्रवर्णं चैव सपन्नं चैकविंशकं १९
महापातकजैर्घोरैरुपपातकजैस्तथा अन्वितायां त्यचरित प्रायश्चित्तानराधमाः २० ब्रह्म
हामघपस्तेन सतथैव गुरुतल्पगः एते महापातकिनो यश्चैतेः सह संविशेत् २१ गुरुणामध्यधि
क्षेपो वेदनिंदा कृद्दधः ब्रह्महत्या समं ज्ञेयमधीतस्य च नाशनं २२ निषिद्धभक्षणां जैर्ह्यमुक्
र्षे च वचोत्तर्जितं राजस्वलागुरवास्वादः सुरापानसमानितु २३ अश्वरत्नमनुष्यस्त्रीभूधेनुहर
णं तथा विक्षेपस्य च सर्वे हि सुवर्णस्तेयसंमितं २४ सखिभार्याकुमारीषु स्वयोनिष्वं त्यजा सुच ३८

सगोत्रासक्तस्त्रीषु गुरुतल्पसमंविदुः २५ पितुः स्वसारे मातुश्च मातुलानीस्तुषामपि मातुः सपत्नीभगि
नीमाचार्यतनयांतथा २६ आचार्यपत्नीतनयांगच्छंस्तु गुरुतल्पगः स्त्रित्वा लिंगं वधस्तस्य सकामायास्त्रिया अपि
२७ गोवधो ब्राह्म्यतास्तेयमृणानां नानपक्रिया अनाहिताग्निनापण्यविक्रयः परिवेदनं २८ भृतादध्ययनादानं पृत
काध्यापनंतथा पारदार्यं पारवित्यं वा दुष्पलवणक्रिया २९ स्त्रीशूद्रविदूषविषवधो निंदितार्थोपजीवनं नासिक्यं व्रत
लोपश्च सुतानां चैव विक्रयः ३० धन्यकूप्यपशुस्तेयमयाज्यानां च याजनं पितृमातृसुतत्यागस्तशगाराभिविक्रयः ३१
कन्यासंरूपणं चैव परिवेदकयाजनं कन्याप्रदानं तस्यैव कोटिल्यं व्रतलेपनं ३२ आत्मनोर्थे क्रियारंभो मघपस्त्रीनिषे
वणं साध्यायाग्निसूतत्यागो वांधवत्याग एव च ३३ इधनार्थं दुग्धद्वेदः स्त्रीहिंसो घधजीवनं हिंस्रयंत्रविधानं च व्यस
नान्यात्मविक्रयः ३४ असह्यस्त्राग्निगमनं माकरेष्वधिकारित्वा भार्याया विक्रयश्चैषामेकैकमुपपातकं ३५ शिरः
कपालीध्वजवान् भिक्षाशीकर्मवेदयन् ब्रह्महादादशाब्दानि मितशुकशुद्धिमाप्नुयात् ३६ लोमभ्यः स्वाहेत्येव हिलो

या-स्मृ. लोमप्रभृतिवेतुनं मज्जातां जुहुयाद्वापिमंजैरेतैर्यथाक्रमं ३७ ब्राह्मणस्य परिज्वाणा गवां द्वादशकस्य वा
 ३८ तथाश्चमेधावभ्यस्नानाद्वाशुद्धिमाप्नुयात् ३८ दीर्घतीव्रासयस्य स्तंब्राह्मणंगामयापिका दृष्ट्वापयिनिरानं कं
 कृत्वा वा ब्रह्महाशुचिः ३९ आनीय विप्रसर्वस्वं हतं घाति त एव वा तन्निमित्तं क्षतः शस्त्रैर्जवन्नपि विशुध्यति ४०
 अरण्ये नियतो जप्त्वा त्रिर्वेदस्य संहितां शुद्धोत्तायात् मिताश्रित्वा तत्प्रतिस्रोतः सरस्वती ४१ संयामेवाह तोलसी-
 तः शुद्धिमवाप्नुयात् मृतकल्पः प्रहारात्तोजी क्त्वा पिवि विशुध्यति ४२ पात्रे धनं वा पर्याप्तं दत्त्वा शुद्धिमवाप्नुयात्
 आदातुश्च विशुद्ध्यर्थं मिष्टिर्वैश्वानरीमता ४३ यागस्तुः क्षत्रविद्घाती चरेद्दक्षः षोडशं व्रतं गप्स्येहाचयेथावर्णत
 थात्रेयी निषूदकः ४४ चरेद्भूतमकृद्वापि घातार्थं चेत्समागतः द्विगुणं सवने स्तेतु ब्राह्मणे व्रतमादिशेत् ४५ कुरां
 बुध्न गोमूत्रे पयसामग्निं संनिभं सुरापो न्यतमं पीत्वा मरणाद्वा शुद्धिमाप्नुयात् ४६ बालवासा जरावापि चरे
 द्दक्षः षोडशं व्रतं पिण्याकं वा रुणान्वापी भक्षयेत्तु महानिशि ४७ अज्ञानाद्वा कुरां पीत्वा रेतो विण्मूत्रमेव वा पुनः सं

स्कार्मर्हति त्रयोवर्णाद्विजातयः ३ पतिलोकं न सायाति ब्राह्मणीयासुरां पिवेत् इहैव सा शुनी गृध्री स्तूकरी चो
 पजायते ४ ब्राह्मणः स्वर्णहारीतुराज्ञे मुसलमर्पयेत् स्वकर्म ख्यापयंस्तेन हर्तो मुक्तोऽपि वा शुचिः ५ अनाख्यायन्नपि
 शुद्धेत्सुरा पव्रतमाचरन् आत्मतुल्यं सुवर्णं वा दद्याद्वा विप्रलुष्टिकृत् ६ तप्तेयः शयने सार्धमायस्या यो पिता स्वपेत्
 गृहीत्वोत्कृत्य वृषणो नैऋत्यां चोत्सजेत्तनुं ७ प्राजापत्यं चरेत्कुलं समायागुरुतल्पगः चांशायणं वात्री मासानभ्यस्य
 न्वेदसंहितां ८ योऽपि स्तुतं वसेद्यो वै वत्सरं सोऽपि तत्समः कन्यां समुद्देहे देवा सोऽपवासात्तम किंचनं ९ चांशायणं चरेत्स
 र्वानवकृष्टानि हृत्य तु श्रोत्रोधिकारहीनोऽपि कावे नानेन शुध्यति १० पंचगव्यं पिवेद्भो मासमासीत संयतः गोघ्ने
 यो नो नुगामी गोप्रदानेन शुध्यति ११ कुलं चैवाति कुलं च चरेद्वापि समाहितः दद्याच्चिराज्यं चोपोऽथ वृषभैकादशास्तुगाः
 उपपातकशुद्धिः स्यादेवं चांशायणे न तु पयसा वापि मासेन पराकेणापि वा पुनः १२ वृषभैकसहस्रागा दद्यात्क्षत्रवधेषु
 मान् ब्रह्महत्या ब्रतं वापि वत्सरत्रितयं चरेत् १४ वैशहाब्दं चरेदेत दद्याद्देकशतं गवो षण्मासाद्दृष्ट्वा प्येत दद्याद्दे

या.सू. विदेशापिवा १५ इष्टंताव्रसविद्वक्षत्रशतद्वयोषाःप्रमाद्यतु दक्षिणधेनुं वस्तमविंकमादद्याद्विशुद्धये १६ अमृदुष्टं
 ४० स्थियं हत्वा भृशहत्याव्रतं चरेत् अस्ति मतां सहस्रं तु तथामस्ति मना मनः १७ मूर्जारगोधानकुलमंडूकाश्च पतत्रिणः
 हत्वा अहं पिबेत् क्षीरं कर्तुं वापादिकं चरेत् १८ गजे नीलावृषः पंचशुके द्वसो विहाय नः हंसभ्यनकपिक्रव्याज्जलसु
 लशिखंडिनः १९ भासं च हत्वा दद्याद्दामकं व्यादं स्तवस्तिकां उरगोप्याय सोदंडः पंडुके च पुमानकः २० काले घृतघ
 टो देयः उद्वेगं जाहयेत् शुक्रं तित्तिरौ तु तिष्ठदोषं गजादीनामशक्रवत् २१ दानं दातुं चरेत् कुलमेकैकस्य विशुद्धये किं
 चित्सास्ति वधे देयं प्राणायामन - स्तुके २२ वृक्षगुल्मलतावीरुछेदने जप्य मृच्छते पुंश्च वीवानरखरैर्दंष्ट्रः श्वोष्ट्रा
 दिवायसैः २३ प्राणायामं जले कृत्वा घृतप्राश्य विशुद्धयति फलपुष्पान्नरसजशस्त्रघाते घृताशनं २४ स्यादोषधी
 रूपा छेदे क्षीराशीगोनुमंत्रयेत् स्तनान्तरं भुवोर्वापिते नानापिकया स्पृशेत् २५ मयिते जइति ह्यायां स्वां ह्रस्वां वुगतां
 जपेत् सावित्रीमधुचौ देशे चापल्ये वानते पिवा २६ अवकीर्णी भवेद्भूत्वा ब्रह्मचारी तु योषितं गर्दभं पशुमालभ्य

या. स्म. ल्यं स्याद्यत्र नोक्तानि निष्कृतिः दासीकुंभं बहिर्यामानि नयेरन्ववांधवाः पतितस्य बहिः कुर्युः सर्वकार्येषु चैव
 ४९ तत् ४० चरितव्रत आयातन्निनयेरन्ववांधवे तु गुप्तेयुर्न चाप्येनं संविंशेयुश्च सर्वशः ४१ पतितानां मेष एव विधिः
 स्त्रीणां प्रकीर्तितः वासो गृहांतिके देयमन्नं वासः सरक्षणं ४२ नीचाभिगमनं गर्भपातनं भर्तृहिंसनं विशेषपतनी
 यानि स्त्रीणामेता न्यपि ध्रुवं ४३ शरणागतबालास्त्री हिंसकान्संबसेन तु चीर्णव्रतान्नपिसतः कृतसहितानि मान्
 ४४ घटे पवर्जिते ज्ञातिमध्यस्थं यवसंगवां प्रदद्यात्प्रथमं गोभिः सुत्सुस्य हिंसक्रिया ४५ विख्यातदोषः कुर्वी
 त पर्वदोनुमतं व्रतं इति प्रकाशप्रायश्चित्तप्रकरणं अनभिरव्यातदोषस्तु हस्यं व्रतमाचरेत् ४६ त्रिरात्रोपोषि
 तो जप्त्वा ब्रह्महाव्यमर्षणं अंतर्जले विशुद्धे तदत्वागां च पयस्विनी ४७ लोमभ्यः स्वाहेति वादिव संमरुताशनः
 जले स्थित्वा भिक्षुद्वयाच्चतुर्विंशद्दत्ताकृतीः ४८ त्रिरात्रोपोषिते कृत्वा कृष्मांडीभिर्घृतं शुचिः सूरपः स्वर्णहारीतु ४९
 रुद्रजापीजले स्थितः ४९ सहस्रशीर्षेति जापी मुच्यते गुरुतल्पगः गोर्देया कर्मणोऽस्यांते पृथगेभिः पयस्विनी

कृत्वोपवासं रेतो विष्मूत्राणां प्राशने द्विजः प्राणायामशतं कार्यं सर्वपापापनुत्तये ५१ उपपातकजातानामना
 दिष्टस्य चैव हि ॐ काराभिषुतं सोमसलिलं पावनं पिबेत् ५२ कृत्वा तुरेतो विष्मूत्रप्राशनं च द्विजोत्तमः निशायां वा
 दिवा वापि यदज्ञानकृतं भवेत् ५३ त्रैकाल्यसंध्याकरणात्तत्सर्वं च प्रपश्यति यत्र यत्र च संकीर्णमात्मानं मन्यते द्वि
 जः ५४ तत्र तत्र तिलेर्होमो गायत्र्या वाचनं तथा शुक्रियारण्यकृजपोगायत्र्याश्च सहस्रशः ५५ सर्वपापहराद्य
 पारुदेकादशिनी तथा वेदाभ्यासरतं क्षातं महायज्ञक्रियापरं ५६ न स्पृशंतीह पापानि महापातकजान्यपि वायुस
 क्षोदिवातिष्ठे रात्रिं नीत्वा स्रस्यं हक् ५७ जप्त्वा सहस्रं गायत्र्याः शुद्धे ब्रह्मवधाष्टदते इत्युपपातकप्रायश्चित्तप्रका
 रं ब्रह्मचर्यं दयाहीति दानं सत्यमकल्मषं अहिंसास्तेयमाधर्मे दमश्चेति यमाः स्मृताः स्नानमानोपवासे ज्यास्वा
 ध्यायोपस्थनिग्रहाः ५८ नियमा गुरुशुश्रूषा शौचाक्रोधाप्रमोदता गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधिसर्पिकुशोदकं प्राण्या
 परेऽनुपवसेत्कृच्छ्रांतपनं चरेत् पृथक् सोतपनं द्वयैः ५९ उहः सोपवासकः सप्ताहेतु कृच्छ्रायं महासांतपनः स्म

या.स्म. तः पणोडुंबरराजीवविल्वपत्रकुशोदकेः ६२ प्रत्येहंप्रत्यहंप्रीतिः पर्णकच्छुउदाहतः तप्तक्षीरघृताबूनामेकैकंप्र
 ४२ त्यहंपिवेत् ६३ एकरात्रोपवासश्चतस्रकच्छुउदाहतः एकसक्तेननक्तेनतथैवायाचितेनच उपवासेनचैवायंपादक
 कृः प्रकीर्तितः यथाकथंविज्रिगुणः प्रजापत्योयमुच्यते ६५ अयमेवातिकृष्टुः स्यात्पाणिपूरान्नभोजकः कच्छुतिकृ
 ष्टुः प्रपयसादिवसानेकविंशतिं ६६ द्वादशाहोपवासेनपराकः परिकीर्तितः पिण्याकचामतक्रांबुसक्तनां प्रतिवा
 सरं ६७ एकैकमुपवासश्च कृष्टुः सोम्योयमुच्यते एषां त्रिरात्रमभ्यासादेकैकस्ययथाक्रमं ६८ मुलापुरुषइत्येष
 ज्ञेयः पंचदशाहिकः तिथिवृद्ध्याचरेत्पिंडान् गायत्र्याचानुमंचयेत् ६९ एकैकं द्वादशसंयत्कृष्टोपिंडं चांद्रायणंचरे
 त् यथाकथं विस्मिंशानां चत्वारिंशच्छतद्वयं ७० मासेनैवोपयुंजीती चांद्रायणमथापरं कुर्यात्त्रिषवणस्नायी
 कृष्टुंचांद्रायणंतथा ७१ पवित्राणिजपेत्पिंडान् गायत्र्याचानुमंचयेत् अनादिष्टेषुपापेषु शुद्धिश्चांद्रायणेनतु
 ७२ धर्मार्थयश्चरेदेतच्चंद्रस्येतिसलोकतां कृष्टुकृष्टमकामस्तुमहतीश्रियमाप्नुयात् ७३ यथागुरुक्रतुफलं

नैर्ऋतंसाविश्रुह्यति २७ शिक्षाभिकार्येत्यत्कातुसप्तरात्रमनातुरः कामावन्तीर्णइत्याभ्यांजुहुयादाहुतिद्वयं
 २८ मधुमांसाशनेकार्यः कृष्टुः शेषव्रतानिच कृष्टुचयंगुरुः कुर्यात्त्रियेतप्रहितोयदि २९ प्रतिकूलंगुरोः कृत्वा
 तंप्रसाद्यैवशुध्यति क्रियतापोपकरेनुमतेविप्रेनपातकं ३० महापापोपपापाभ्यांयोषिंसेनृषापरं अकृष्टोमास
 मासीत्सजापीनियतेंद्रियः ३१ अग्निशस्तोमपात्कृष्टुंचरेद्वाज्ञेयमेववा निर्वपेत्पुरोडाशं वायव्यंचरुमेववा ३२ अ
 निमुक्तोभ्रातृजायांगच्छेचांद्रायणंचरेत् त्रिरात्रांते घृतं पाश्यागत्वादक्यां विश्रुह्यति ३३ गोष्ठेवसनब्रह्मचारीमासमेकं
 पयोव्रतः गायत्रीजाप्यनिरतोमुच्यतेऽसत्यतियरात् ३४ त्रीनृकृष्टानाचरेद्वात्ययाजकोषिचरन्नपि वेदस्त्रावीयवीष्य
 ब्रह्मत्याकाचशरणागतं ३५ प्राणायामंचरेत्स्नात्वा खरयानो ह्यानगः नग्नः स्नात्वाचक्षुत्काचगत्वाचैव दिवास्त्रयं
 ३६ गुरुं कृत्यतुं कृत्यविप्रं निर्जित्यवादतः बध्वावावाससाक्षिप्रंप्रसाद्योपवसेद्दिने ३७ विप्रदंडोद्यमेकृष्टुस्त्वतिकृष्टु
 निपातने कृष्टुतिकृष्टुोसक्यातेकृष्टुोभ्यंतरशोणिते ३८ देशं कालं वयः शक्तिं पापंचावेक्ष्ययत्नतः प्रायश्चित्तं कुरु

या.स्म. क्षीनिव्रतानि विविधानि च पवित्राण्युपदिशानि तृतीयाध्यायसंग्रहे धर्माय प्राप्नुयाद्दुर्मा मर्त्याय चार्थमाप्नुयात्
४३ कामानवाप्नुयात्कामी प्रजाय चानुयात्प्रजाः ८५ श्रुत्वैतान्पयोधर्मो न्यातवल्क्येन सापितान् इदमचर्महात्मानं यो
गी इममिदं जसं ८६ य इदं धारयिष्यति धर्मशास्त्रमतदिताः इह लोके यशः प्राप्य ते च यांति त्रिविष्टपं ८७ विद्याय प्राप्नु
याद्विद्यां धनकामो धनं तथा आयुः कामस्तथैवायुः श्रीकामो महती श्रियं ८८ श्लोके त्रयमपि ह्यस्माद्यः श्राद्धे श्रावयि
ष्यति पितृणां तस्य तृप्तिः स्यादक्षय्यानां त्रसंशयः ८९ श्राद्धेणः पात्रतीयातिक्षत्रियो विजयी सवेत् वैश्यश्च धान्य
धनवानन्यस्य शास्त्रधारणात् ९० य इदं धारयेद्विद्वानधर्मो न्यर्वसुपर्वसु अश्वमेधफलं तस्य तद्भवाननुमन्यतां
९१ श्रुत्वैतद्वातवल्क्योऽपि प्रीतात्मा मुनिः सावितं एवमस्त्विति होवाच नमस्कृत्य स्वयं भुवे ९२ इति श्रीयाज्ञवल्की
ये धर्मशास्त्रे तृतीयोऽध्यायः शुभं भवतु ९३ पूर्वे विकारी संवत् मार्गशीर्ष शुद्ध त्रयोदश्यां मंदवासरे कृष्णस्य लि
ख्यते

याज्ञवल्क्येयि॥ यस्मिन्देशे मृगः कृष्णस्त्वस्मिधर्मान्निबोधतेति अथव्रताधिकारिणः॥ ॥ स्कांदे॥ निजवर्णाश्रमाचा
रानिरतः श्रद्धमानसः॥ अलुब्धः सत्यवादी च सर्वभूतहितैरतः॥ व्रतेष्वधिकृतैराजन्यथाविफलः शुभः॥ श्रद्धावान्
पपीरुश्चमददंभविवर्जितः॥ पूर्वे निश्चयमाश्रित्य यथावत्कर्मकारकः॥ अवेदनिंदको धीमानधिकारी व्रतादिषु॥
निजवर्णाश्रमाचार इत्यनेन चतुर्वर्णमधिकारो गम्यते॥ अतएव कौर्मै॥ ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्या शूद्राश्चैव द्विजो
तत्र नवविधपातकानि प्रकाशयत्कृतब्रह्महत्यादि महापातकचतुष्टयं तत्संशयार्थं विपातको २ पपातक ३ संकरीकरण ४ मलि
नीकरण ५ पात्रीकरण ६ जातिभ्रंशकर ७ प्रकीर्ण ८ ब्रह्महत्यादि महापातकसाम्योपेतातिदिष्टपातका ९ नीति॥ अतिदिष्टपातक
पा० मनुनैकशब्देनाभ्युच्यते॥ इति पुराणा धनुसारेण ह माहुराः पापानां नवधाविभागः प्रथमः॥ १॥ अथ चतुर्विंशति
मते कोष्टपापविभागः॥ महापातका १ उपपातको २ पपातक ३ जातिभ्रंशकर ४ संकरीकरण ५ पात्रीकरण ६ मलिनीकरण ७
प्रकीर्णका ८ नीति॥ २॥ अथ कौर्मै नोक्तः पातकानां पंचधाविभागः॥ महापापा १ तिपाप २ पातक ३ प्रासंगिको ४ पपा
तका ५ नीति॥ ३॥ इति पातकत्रैविध्यं॥

प्राप्नोति सुखं साहितः विप्रेष्वपि विशेषेण धार्या वाजसनेयकैः इच्छुः श्रेयसि फलमिह लोके परत्र च यदवाप्तं म
मादेवादादित्यादौ सनातनात् तद्वत्सर्वमिदं प्रोक्तं श्रुत्यर्पं स्मृत्यभीरितं निःश्रेयसकरं नृणां शास्त्रं देवर्षिसेवितं ज्ञात्वा
ये वक्ष्यन्त्यवस्यंति तेन संयाति वै पुनः धर्मप्रश्नस्तथा रम्या नं वर्णगर्भो दिवा क्रियाः ७४ ब्रह्मचारिविधिश्चैव तथैवाचमनक्रिया
स्नानाग्निकार्यशुश्रूषा व्रतस्वाध्यायसंज्ञिता ७५ गुरोस्तुत्यास्नानं विवाहश्चरति स्त्रियः पुत्राः संकरजाः कर्म स्नातकानां व्रता
निच ७६ अध्यायानामुपाकर्मभक्ष्यभोज्यविचारणा इव्यशुद्धिर्द्विजातीनां प्रशंसादानसंज्ञिता ७७ विधिः श्राद्धस्य पितृणां
व्युष्टिर्नानाविधास्तथा विनायकोपशमनं गृहाणां शांतिकर्म च ७८ कर्मेण प्रपते ध्याये राजधर्मश्च कीर्तितः ऋणादानं तत
श्चाधिस्तपोपनिधिसाक्षिणः ७९ लेख्यं दिवानवैभवाज्यं सीमायाश्च विधिक्रमः देयं द्रव्यं क्रयोदासास्तैर्विद्यं वेतनं तथा ८०
घृतव्याघ्रातकलहाव्यामिश्रं कूटसाक्षिकं मानार्थचौरपण्यस्त्रीग्रहणं दुष्टशासनं ८१ द्वितीयाध्यायनिर्दिष्टेष्वष्टप्रकरणक्र
मः पेतशुद्धिस्तथा रम्या विज्ञेया विक्रयस्तथा ८२ वानप्रस्थपरिव्राजतत्वध्यानविचारणा कुरापाणकृतानां च गृहीतो
त्यक्तिकीर्तनं ८३ नरकाणां महापापं तथा चैवोपपापिनीं प्रायश्चित्तानि चैतेषां रहस्यानि तथैव च ८४ कछुषां द्रायणा